

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

ETIČNI VIDIKI RAČUNOVODSKEGA INFORMIRANJA

Ljubljana, september 2002

PETER KELHAR

IZJAVA

Študent Peter Kelhar izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom prof. dr. Slavke Kavčič in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 PROFESIONALNA ETIKA	2
1.1 Poskus opredelitve etike in morale	2
1.2 Temeljni pojmi profesionalne etike	3
1.3 Teorija moralnega razvoja	6
1.4 Moralni relativizem	7
1.5 Dvom v etični pluralizem	8
1.6 Profesionalni etični kodeksi	9
1.7 Pomen profesionalne etike in njene omejitve	10
1.8 Osebnostne osnove etičnega ravnanja v poklicu	12
1.9 Strokovnjakova etična dolžnost	14
1.10 Sodila strokovnjakove odličnosti	14
2 ETIČNI VIDIK RAČUNOVODSKEGA INFORMIRANJA	15
2.1 Spremenjena organizacijska paradigma	16
2.2 Informacijski sistem	17
2.3 Temeljna informacijska dejavnost	17
2.4 Generiranje in posredovanje informacij	18
2.5 Zavestno vplivanje na objektivno stvarnost	18
2.6 Etični elementi informacijskega procesa	20
2.7 Spremenjena vloga računovodje	22
2.8 Spornost kreativnega računovodstva	24
2.9 Vplivi okolja na dejavnost računovodskega informiranja	25
2.10 Pomen etičnega računovodstva	26
2.11 Možne rešitve	28
3 STANDARDI ETIČNEGA RAVNANJA	29
3.1 Pomen standardov etičnega ravnanja	29
3.2 Splošni model etičnega odločanja	30
3.3 Zasnova kodeksa	31
3.4 Kodeks IMA	31
3.5 Kodeks poklicne etike računovodje v Sloveniji	34
SKLEP	36
LITERATURA	38
VIRI	40

UVOD

Še do nedavnega urejena celota znanosti, nazorov in vrednot se je ob prehodu iz tradicionalne v postindustrijsko kulturo začela rušiti in temeljito spreminjati posameznikov vrednostni sistem ter etične okvire njegovega delovanja. Človekovo moralno spoznanje in vrednotenje etično spornih situacij ni stalno in neizpodbitno; odvisno je od družbenih, političnih in intelektualnih dejavnikov, ki so v času pospešenega gospodarskega in kulturnega sodelovanja izpostavljeni korenitim spremembam.

V tradicionalnih družbenih okoljih prihaja do zanimivega fenomena. Ob obstoječem etičnem sistemu se sočasno porajajo novi etični koncepti in vrednostne alternative. Strokovnjak se pri svojem delu ne srečuje več z jasnimi etičnimi smernicami, ampak z novo, težko opredeljivo hierarhijo vrednot. Sočasnost različnih moralnih norm v tradicionalno enovitem etičnem sistemu lahko vodi do relativizacije, moralnega skepticizma ter splošnega dvoma o resnici in pravičnosti.

Razpad obstoječe vrednostne hierarhije, pospešen razvoj strokovnih področij in obsežne družbeno-ekonomske posledice strokovnjakovih odločitev narekujejo potrebo po novi regulativi profesionalnega vedenja in delovanja. Naraščajoča kompleksnost strokovnih odločitev omejuje možnost nadzora in sankcioniranja strokovnjakovega dela s strani interesnih skupin. Strokovnjak je pri svojem delu pogosto zavezan le svojim etičnim standardom, kar v očeh javnosti povzroča upravičeno skrb in občutek nemoči. Zdi se, da poklicni etični kodeksi vsaj delno rešujejo problem nadzora, ko eksplicitno določajo ter pojasnjujejo namen in način delovanja določene profesionalne skupnosti. Poklicni kodeksi omejujejo neustrezno delovanje, gradijo lik strokovnjaka ter razbremenjujejo in podpirajo odločanje v situacijah, ki presegajo strokovnjakovo osebno etično veličino. Poleg tega omogočajo osebni razvoj in ščitijo integriteto posameznika pred morebitnimi zunanjimi pritiski.

V delu poskušam povezati nastanek nove hierarhije vrednot in etičnih vzorcev z osebnostnimi osnovami etičnega ravnanja v poklicu, prikazati kompleksnost in spremenjeno podobo sodobne organizacije, naraščajočo vlogo informacijskega podsistema in njegov vpliv na strateške odločitve organizacije. Spremenjeno vlogo računovodje in naraščajoč vpliv strokovnih odločitev na širše družbeno-ekonomsko okolje povezujem s strokovnjakovo temeljno etično dolžnostjo.

Opredelitvi osnovnih etičnih kategorij in okvirni predstaviti teorije moralnega razvoja sledi prikaz družbenih okvirov, ki omejujejo posameznikove etične odločitve ter prikaz pomena in omejitev profesionalne etike oziroma etičnih standardov. V drugem delu predstavljam sodobno organizacijo kot odprto in dinamično kategorijo družbenih sistemov, ki z razširjanjem pristojnosti in odgovornosti ukinja klasično pojmovanje računovodskega informiranja. Etične elemente računovodskega informiranja povezujem s spremenjeno vlogo računovodje in etično spornimi prvinami kreativnega računovodstva. Delo zaključujem s prikazom domačih in tujih standardov etičnega ravnanja.

1 PROFESIONALNA ETIKA

1.1 Poskus opredelitve etike in morale

V vsakodnevem izražanju, pa tudi v nekaterih znanstvenih razpravah, se termina etika in morala pogosto enačita oziroma uporabljata za opisovanje iste stvarnosti. Največkrat gre za opisovanje človekove izbire med dobrim in zlim ter vrednotenje posameznikovih ali družbenih odločitev v zapletenih in moralno spornih situacijah. V omenjenih primerih se pojma uporabljata kot sinonima. Vzrok nedosledne uporabe in pomensko enake interpretacije sicer različnih terminov bi bil lahko njun izvorni pomen. Etimološko se pojma v veliki meri prekrivata,¹ zato ju nekateri pisci enačijo; v splošnem pa se pojma razlikujeta.

V strokovni literaturi zasledimo opredelitve, ki se v svojem bistvu načeloma ne razlikujejo, pomagajo pa nam pri natančnem razumevanju, interpretaciji in razlikovanju pojmov etike in morale. Sruck (1999, str. 138) opredeljuje etiko kot filozofsko disciplino, ki se ukvarja s tematiko človeškega hotenja in ravnanja z vidika dobrega in zlega, moralnega in nemoralnega. "Etika je teoretična filozofska refleksija o npravnosti, o pojavih in procesih, ki so moralno relevantni"² (Sruck, 1999, str. 138).

Jelovac (1997, str. 14) definira etiko s pomočjo predmeta njenega proučevanja. Etika je tista veda filozofije, ki se ukvarja s teoretičnim pojasnjevanjem in kritičnim ocenjevanjem fenomena morale. Gre za raziskovanje izvora človeške moralnosti, kriterijev moralnega vrednotenja in razumevanje smotrov, namenov in ciljev moralnega značaja posameznikov kot tudi širših družbenih skupnosti.

Najširšo opredelitev nam ponuja Švajncer (1995, str. 12), ko opredeljuje etiko kot filozofsko panogo, ki se ukvarja s proučevanjem in oblikovanjem medčloveških odnosov. Pri tem opozarja na dejstvo, da je etika v zgodovini filozofije zaradi svoje dejanske in ne zgolj miselne uresničljivosti veljala za praktično filozofijo in da ravno neposredna uresničljivost etike ohranja njeno aktualnost v času in prostoru.

Večina avtorjev opozarja na dejstvo, da je lahko etika v odnosu do predmeta svojega proučevanja pozitivna ali normativna.³ O pozitivnem pristopu govorimo, kadar etika proučuje, miselno razčlenjuje ter vrednoti obstoječa družbena razmerja, pri tem pa ohranja kritično znanstveno distanco in se usmerja izključno v opisovanje realnosti. Na drugi strani

¹ [gr. *ethos* – nprav, običaj / *ethicos* – npraven, npravstven; npravosloven] (Verbinc, 1974, str. 195). [lat. *mos, moris* – volja, želja; šega, običaj, navada; pravilo, predpis, zakon; način, kakovost / *moralis* – npravstven] (Bradač, 1990, str. 326-327).

² Zasledimo tudi izraz deontologija [gr. *deon, dentos* – kar je treba, prav, + -logija]. V prvi vrsti gre za nauk o zdravnikovih npravnih dolžnostih, pa tudi nauk o dolžnostih in npravnih obveznostih nasploh (Verbinc, 1974, str. 136).

³ Stres (1999, str. 16) opozarja na razliko med *etiko, etologijo* in *etografijo*. Etologija (še posebej pa etografija) je deskriptivna veda, ki opisuje način življenja, upoštevanje moralnih načel, njihovo spreminjanje in dopolnjevanje. Etika po tej interpretaciji ostaja normativna.

je lahko etika normativna, saj pogosto določa pravila človekovega obnašanja in ravnanja. Normativna etika se do proučevanih pojavov opredeljuje na različne načine: predpisuje ali prepoveduje, pogosto pa določene moralne pojave zavrača in z zanikanjem nakazuje sprejemljivi, pozitivni pol. Švajncer (1995, str. 12) ob tem ugotavlja, da je ravno praktična naravnost etike vzrok, da v njeno navidezno objektivnost vdirajo prvine normativnega.

Iz prikazanih opredelitev je moč razbrati, da je etika filozofska disciplina ali panoga, morala pa oblika dejavnosti oziroma ravnanja, s katero se etika ukvarja. Švajncer (1995, str. 12) definira moralo kot splet človekovih odločitev in oblik ravnanja oziroma kot skupek nenapisanih pravil, norm in idealov, ki so se izoblikovali v določenem obdobju in okolju. Ta pravila so vodilo človekovemu ravnanju v vrednostno spornih življenjskih situacijah. Do podobnega sklepa prihaja tudi Sruck (1999, str. 305-306), ko trdi, da je morala glavni predmet raziskovanja etike oziroma osnova njeni filozofski refleksiji – etika je filozofija morale.⁴

Definiciji etike in morale se med posameznimi avtorji bistveno ne razlikujeta. Kljub temu lahko pri njuni interpretaciji naletimo na določene pomenske razlike. Podobno kot Sruck in Švajncer tudi Stres (1999, str. 12) ugotavlja, da se izraz morala pogosto uporablja kot sinonim za določena življenjska pravila, zapovedi in norme, še posebej, če so le-te vezane na določen nazor ali izročilo.⁵ Do večje pomenske razlike prihaja pri definiciji etike, ki je Stres ne pojmuje le kot filozofske panoge. Po njegovem mnenju lahko izraz etika označuje tudi izvorno človekovo zavest o obstoju dolžnosti in obveznosti.

1.2 Temeljni pojmi profesionalne etike

Predstavitev osnovnih etičnih dilem in njihovo reševanje v okviru sistema računovodskega informiranja zahtevata podrobnejšo opredelitev pojmov, ki so pomembni za razumevanje in ustrezno ovrednotenje etično spornih situacij v okviru omenjene profesionalne skupnosti. Osnovne opredelitve etike in morale dopolnjujem s predstavitvijo pojmov vesti, svobode, odgovornosti in dolžnosti ter njihove medsebojne povezanosti.

1.2.1 Vest

Vest⁶ najpogosteje pojmuje kot tisti del človekove zavesti, ki posamezniku omogoča moralno presojo njegovih dejanj. Jelovac (1997, str. 30) predstavlja vest kot vodilo skozi področje nraavnih fenomenov, ki posameznika napeljuje k poštenemu ravnanju. Predstavlja jo kot osrednji mehanizem moralnega samospodbujanja in samokaznovanja človeka.

⁴ Sruck (1999, str. 305-306) dodatno razširi osnovno definicijo morale. Morala je skupek norm, vrednot in predpisov, ki so sankcionirani s posebno notranjo, subjektivno kontrolo. Morala je toliko bolj učinkovita, kolikor bolj je ponotranjena, kolikor bolj jo oseba (p)osvoji. Moralna zavest lahko osebo nadzira in obvladuje bolje kot sankcije zunanjih (pravnih, političnih) dejavnikov.

⁵ Npr.: Pogosto se omenja krščanska ali katoliška morala, redkeje katoliška etika (Stres, 1999, str. 12).

⁶ Nekateri avtorji uporabljajo izraz *moralna zavest*.

Sruk (1999, str. 521-522) se v poskusu definiranja vesti dotakne njenih izkustvenih temeljev oziroma njenega izvora. Vest predstavi kot celoto stališč, vrednot, meril in emocij, na osnovi katerih posameznik ocenjuje svoja pretekla, trenutna ali prihodnja dejanja kot dobra ali zla. Tako zasnovana zavest je v veliki meri odvisna od posameznikovega konkretnega družbenega življenja, od zanj relevantnih moralnih izkušenj, kultiviranosti, izobraženosti, vzgojenosti in verovanj.

Tudi Stres (1999, str. 179-187) pogojuje moralno zavest z vzgojo, civilizacijskim in kulturnim okoljem ter z lastno moralno izkušnjo, vendar pri vsem tem pripisuje razumu največjo vlogo.⁷ Stres meni, da je moralna zavest človekova izvorna umska zmožnost in dejavnost. Posameznik nad njo nima oblasti, saj deluje neposredno, nujno in samodejno. Nosilec vesti je človekov razum – vest ni zgolj domena čustev ali občutij, saj ni iracionalna in nerazsodna.⁸

1.2.2 Svoboda

Pri presojanju moralnosti profesionalnih odločitev ne moremo mimo pojma svobode. Osebna in družbena regulativa ne bi imela nobenega smisla, če človek ne bi bil svoboden in za svoja dejanja ne bi mogel odgovarjati. Stres (1999, str. 102-103) opozarja na neločljivo povezanost vprašanja morale in svobode. Po njegovem mnenju je moralnost posledica dejstva, da smo svobodni, svoboda pa je razlog, da moralnost sploh obstaja. Moralnost je potrebna za usmerjanje naših dejanj, kolikor so le-ta svobodna.⁹

Stres (1999, str. 102-103) opozarja na sicer razširjeno, a zmotno interpretacijo povezave med posameznikovo moralno obveznostjo in njegovo osebno svobodo. Moralna obveznost človeka zavezuje k določenemu ravnanju, zato jo marsikdo razume kot nasprotje svobode in jo ima za nezdružljivo s svobodo. Toda moralna obveznost za posameznika ne predstavlja fizične ali psihološke prisile. Moralnost svobode ne ukinja, ampak jo vseskozi predpostavlja in jo ima za svoj nepogrešljivi pogoj. Do podobnih sklepov prihaja tudi Jelovac (1997, str. 31) – dokler ni zagotovljena avtonomnost volje posameznikov in

⁷ V poskusu teoretične opredelitve vesti sta se v zgodovini oblikovali dve struji. Prva smer enači vest z razumom oziroma jo z razumom najtesneje povezuje, druga smer jo od umnosti povsem ločuje. Nasproti racionalnega pojmovanja vesti postavlja neko posebno duhovno sposobnost, intuicijo ali občutje (Stres, 1999, str. 181-182).

⁸ Stres (1999, str. 179-187) ločuje *formalni* in *vsebinski* vidik vesti. S formalnim vidikom pojmuje posameznikovo zavedanje razlike med dobrim in zlim. Gre za sposobnost vrednostne opredelitve dejanj. S tega vidika je vest začetek in izvir moralnosti. Vsaki presoji pa sledi aktivnost. Posameznik je dolžan storiti dobro in pravilno dejanje, ki pa se lahko v konkretnih okoliščinah zelo spreminja. Vest v materialnem ali vsebinskem pomenu je torej védenje o tem, katero je tisto dejanje, ki ga je posameznik v določenem trenutku dolžan narediti. Posledično ima človekov razum v delovanju vesti v materialnem pomenu, tj. pri določanju moralne dolžnosti, odločilno vlogo.

⁹ Avtor razlikuje *negativno svobodo*, ki je svoboda *od nečesa*, od *pozitivne svobode*, ki je svoboda *za nekaj* in ki temelji na samodoločanju. Prva oblika svobode predstavlja osvobajanje od različnih zunanjih dejavnikov, ovir in odporov, medtem ko druga pomeni udejanjanje povsem konkretnih pravil, vrednot in svoboščin. Svoboda kot gola odsotnost prisile ni popolna oblika svobode. Negativna svoboda je zmožnost razpolaganja s seboj, pozitivna pa zmožnost določiti samega sebe za nekaj (Stres, 1999, str. 102-103).

skupin, ni možno govoriti o fenomenu morale. Svobodna volja je temeljni pogoj odgovornega obnašanja in ravnanja.

Vprašanje svobodnega odločanja se mi zdi še posebej aktualno pri presoji etično spornih odločitev v procesu računovodskega informiranja. Oblikovalci računovodskih informacij so pogosto ekonomsko odvisni od svojih delodajalcev, soočajo pa se tudi s pritiski javnosti in drugih interesnih skupin. Avtonomnost profesionalnih odločitev je v omenjenih primerih vprašljiva. Zavestno izkrivljanje in selektivno posredovanje računovodskih informacij ne zaslužita strokovnega in etičnega opravičila, zahtevata pa objektivno presojo osebne odgovornosti.

1.2.3 Odgovornost

Več kot očitno je dejstvo, da vseh dejanj ni mogoče oziroma ni smiselno moralno ovrednotiti. Pogosto se človek svojih dejanj ne zaveda in se o njih ne odloča. Stres (1999, str. 21-23) poudarja, da nepremišljena in neosebna dejanja niso neposredno moralna ali nemoralna v negativnem smislu; so kvečjemu amoralna in zato niso podrejena etičnemu presojanju. Človekovo dejanje v pravem pomenu besede je torej tisto dejanje, za katero se posameznik odloči zavestno in premišljeno; le v takem dejanju se človek odraža kot odgovorna oseba. Stres (1999, str. 21-23) postavlja posameznikovo prostovoljno oziroma svobodno ravnanje kot temeljni pogoj odgovornosti. Biti odgovoren pomeni biti zmožen, sposoben in pripravljen odgovarjati; človek lahko odgovarja le za tisto, kar ne presega njegovih umskih in fizičnih zmoglosti. Objektivna presoja strokovnjakove osebne odgovornosti zahteva ovrednotenje vseh dejstev, ki so vplivala na posameznikovo profesionalno odločitev.

Jelovac (1997, str. 32-33) navaja, da v etični teoriji obstajata vsaj dva tipa osebne odgovornosti: subjektivna in objektivna odgovornost. V primeru subjektivne odgovornosti se posameznik čuti odgovornega samo za znane, predvidljive, obvladljive in pričakovane posledice v okviru njegovih razsodnih in praktičnih moči, medtem ko pri objektivni odgovornosti posameznik brez zadržkov ali pomislekov vzame v zakup vse možne posledice lastnega ravnanja.

1.2.4 Dolžnost

Dolžnost je z vidika zahteve po izpolnitvi tistega, kar nekdo zahteva, zelo blizu pojma vesti in odgovornosti, vendar nas Jelovac (1997, str. 32) opozarja na pomembno vsebinsko razliko med obema pojmomoma: odgovornost je za razliko od dolžnosti posameznikova prostovoljna odločitev.¹⁰

¹⁰ Pojmovanje dolžnosti se bistveno razlikuje v *heteronomnih* in *avtonomnih* etikah. V heteronomnih etikah je posameznik podrejen določenemu zunanjemu nraavnemu zakonu. Posledično se dolžnost interpretira kot upoštevanje zunanje moralne avtoritete. V avtonomnih etikah se človek ravna po lastnih načelih in prepričanjih, zato je sam svoj moralni zakonodajalec in sodnik (Sruk, 1999, str. 49, 174, 347-348).

1.3 Teorija moralnega razvoja

Izpovedna moč in uporabna vrednost teoretičnih modelov moralnega razvoja je pogosto omejena, vendar njihov prispevek k razvoju individualne in družbene etične zavesti ni zanemarljiv. Temeljni prispevek teoretičnih modelov moralnega razvoja pripisujem njihovi informativni funkciji. V posamezniku zbujejo etično zavest in skrb za osebni etični razvoj. Ker predpostavljajo možnost osebnega moralnega razvoja, silijo posameznika k soočanju z etičnimi dilemami in preseganju etične povprečnosti. Osebna moralna iniciativa je še posebej pomembna v tistih strokah, kjer je možnost javne regulative nizka in kjer so družbeno-ekonomske posledice neetičnih odločitev pogosto usodne.¹¹

V nadaljevanju prikazujem stopnjevit moralni razvoj posameznika, ki ga je v teoretičnem modelu moralnega razvoja opredelil L. Kohlberg. Lambeth (1997, str. 209) navaja, da za Kohlberga razvojne stopnje niso posledica naraščanja obsega učenja, ampak posledica kakovostno različnega načina razmišljanja o tem, kaj je prav in kaj narobe.

Kohlbergova prva stopnja ustreza egocentrični drži. Na tej stopnji posameznik upošteva pravila zato, da bi odvrnil potencialno kazen, s katero grozi oblast. Ljudje na tej stopnji skorajda ne razlikujejo med svojim pogledom in pogledom oblasti, ker je njihovo upoštevanje avtoritete tako popolno. Na drugi stopnji posamezniki že razlikujejo med svojimi lastnimi interesi in interesi drugih. V tem primeru upoštevajo sistem recipročnosti (daj-dam), saj na ta način varujejo svoj lastni interes. Namen pravil je po mnenju posameznikov uravnavanje in odpravljanje konkretnih konfliktov. Na tretji stopnji se v zavesti razvije zamisel o vživljanju v položaj bližnjega. Posameznik na tej stopnji želi, da družba opazi njegovo prizadevanje. Ljudje se ozirajo po pravilih in voditeljih, da bi dobili smernice za ustrezno delovanje. Četrta stopnja se od tretje razlikuje po sistematičnem pogledu na pravila in avtoritativne osebnosti, ki ta pravila oblikujejo, izvajajo in posredujejo. Pripadnost pravilom pomeni pripadnost sami družbi. Človek spoštuje red, zakonitost in izpolnjuje svoje obveznosti. Peta stopnja predstavlja posameznikov vstop v načelen način moralnega razmišljanja. Mehanicistična pravila se umaknejo v ozadje, v ospredju se pojavi globlja zavezanost družbeni pogodbi oziroma širša družbena odgovornost. Ljudje na peti stopnji se globoko zavedajo napetosti med pravnimi in moralnimi nazori in to razliko tudi občutijo. Šesta stopnja pomeni neodvisno etično odločanje po lastnih vrednotah in načelih.¹² V primeru nasprotij med zakonom in osebnimi etičnimi načeli, je oseba sposobna državljske nepokorščine. Obstaja močna in osebna

¹¹ Med najbolj izpostavljenimi poklici so zagotovo poklici računovodij, revizorjev in drugih gospodarskih zaupnikov. Posredovanje neustreznih informacij vodi v napačne strateške odločitve, zgrešeno poslovno politiko, informacijsko zmedo na globaliziranih finančnih trgih in potencialne stečaje podjetij ter finančnih institucij.

¹² Etično odločanje naj bi v splošnem potekalo na tri osnovne načine: *rutinsko* etično odločanje temelji na izpolnjevanju bolj ali manj formaliziranih pravil, kodeksov in institucij etičnega odločanja oziroma moralnega delovanja; *analitično* etično odločanje temelji na znanjih in sodilih, ki v veliki meri izvirajo iz filozofske etike; *intuitivno* etično odločanje temelji na osebnosti in posameznikovem vrednostnem sistemu (Možina, Tavčar, Knežević, 1995, str. 433-439).

zavezanost racionalnosti in univerzalnim etičnim načelom. Ljudje postanejo v gledanju posameznika cilj in ne sredstvo.¹³

Ob vzpenjanju po lestvici moralnega razvoja se posameznik od upoštevanja avtoritete pomika preko ponotranjenja družbenih pravil do stopnje, ko svobodno izbira načela in vrednote. Izbranim načelom se tudi zaveže. Vendar Kohlberg ne trdi, da bodo posamezniki, ki so dosegli višje stopnje, vedno ravnali etično. Ravnanje na moralno visok način zahteva visoko stopnjo moralnega tehtanja. Peta in šesta stopnja sta višji obliki, čeprav posamezniki na tej stopnji niso vedno kos njunim zahtevam¹⁴ (Lambeth, 1997, str. 209-212).

1.4 Moralni relativizem

Posameznikovih odločitev ni smiselno izpostavljati vrednostni presoji, če ni zagotovljeno ustrezno upoštevanje družbenih in ekonomskih okvirov, v katerih so te odločitve nastale. Že v osnovnih definicijah morale je vsebovana ideja o postopnem nastanku in izoblikovanju etičnih norm. Sruk (1999, str. 305-306) poudarja, da je morala v dolgotrajnem zgodovinskem procesu nastajala spontano in se razvila v obliko individualne in družbene zavesti. Prav zato se vsebina nravstvenih predpisov, vrednot in norm razlikuje med posameznimi nazorskimi sistemi, socialnimi in kulturnimi okolji.

Očitno je, da moralna spoznanja niso stalna in neizpodbitna, ampak so odvisna od družbenih, političnih, idejnih in drugih okoliščin. Moralnih norm in konceptov ne moremo proučevati in razumeti ločeno od njihove zgodovine. S tem se strinja tudi MacIntyre (1993, str. 13-16), ko trdi, da so razlike med posameznimi moralnimi koncepti eden temeljnih načinov identifikacije in razločevanja posameznih oblik družbenega življenja.¹⁵

Kljub dinamiki, ki jo v moralo določenega družbenega okolja vnašata globalizacija in pospešena informatizacija, se njene norme in zapovedi ne spreminjajo izrazito. Sruk (1999,

¹³ Tudi nekateri profesionalni kodeksi predpostavljajo strokovnjakovo skrb in zavzetost za osebni etični razvoj. *Kodeks poklicne etike poslovnega finančnika* strokovnjaku ponuja prilagojeni Kohlbergov model za spoznavanje dosežene stopnje lastnega moralnega razvoja. *Predkonvencionalna raven* modela postavlja v ospredje posameznika, ki v svojem ravnanju upošteva le avtoriteto in kaznovanje (temeljni načeli: pokorščina in kazen; daj-dam). *Konvencionalna raven* poudarja upoštevanje drugih posameznikov in skupinskih pravil (temeljni načeli: pridno sledenje; red in zakonitost). *Pokonvencionalna raven* temelji na posameznikovih medsebojnih razmerjih z drugimi in upoštevanju resnice (temeljna načela: družbena pogodba; etična načela).

¹⁴ De George (1990, str. 25-28) opozarja, da večina ljudi ponavadi ne doseže pete ali šeste stopnje moralnega razvoja, ampak ostane na četrti – spoštovanje reda in zakona. Na drugi strani posamezniki, ki četrto stopnjo presežejo, ne delujejo le na peti oziroma šesti stopnji, ampak se pogosto vračajo na četrto. Rezultat moralne presoje posameznika na nižji ali višji stopnji je lahko enak; razlika obstaja v individualnih razlogih in notranjih utemeljitvah, ki posamezno dejanje ocenijo kot etično (ne)sprejemljivo.

¹⁵ Tudi Trstenjak (1996, str. 9-12) opozarja na dejstvo, da je v moderni civilni družbi morala posameznika močno odvisna od družbenih zahtev in da je pogojena s trenutnimi družbenimi okoliščinami. Etika posameznika je hkrati družbena etika, individualna etika je socialna etika.

str. 305-306) meni, da morala določenega socialnega in kulturnega okolja kljub neprestanemu spreminjanju ohranja nekatere stalne prvine, ki jo notranje povezujejo in dolgoročno osmišljajo.

Omenjena raznolikost etičnih sistemov seveda ni fenomen dvajsetega stoletja. Potočnik (1996, str. 99-100) navaja, da so razlike med etičnimi sistemi obstajale že prej in da so bili posamezniki in družbene skupine z njimi seznanjeni. Novost našega časa je v tem, da se verski, etični in kulturni sistemi pojavljajo skupaj, v istem prostoru, v nenehnem soočanju in pogosto tudi v konkurenčnem razmerju. Pripadniki različnih etičnih prepričanj se navajajo na družbeno koeksistenco navkljub razlikam ali celo nasprotovanjem v njihovih kodeksih ravnanja. Sočasnost različnih etičnih sistemov v doslej etično enovitem družbenem okolju pomeni za posameznika možnost izbire, nove alternative. Na drugi strani lahko prihaja do medsebojne relativizacije obstoječih etičnih norm, tj. etičnega pluralizma v negativnem smislu.

1.5 Dvom v etični pluralizem

Številni avtorji kot temeljni problem etičnega pluralizma navajajo relativizacijo obstoječih etičnih norm oziroma njihovo medsebojno izenačevanje. Potočnik (1996, str. 93-104) meni, da se v vrednostno heterogeni družbi zaradi potrebe po skupnih okvirih življenja oziroma zaradi želje po mirnem reševanju nasprotij "spontano tvorijo nekakšni sredinski, statistično večinski in tudi povprečni etični standardi, ki predstavljajo nove kodekse etičnega vedenja." Možna in zelo verjetna negativna posledica navzkrižja oziroma prepletanja različnih vrednostnih sistemov je pojav relativizacije, moralnega skepticizma in splošnega dvoma o resnici in pravičnosti. Posameznik tako v poplavi novih etičnih vzorcev in pod neprestanimi družbenimi pritiski izgublja osnovno etično orientacijo.

Menim, da je razmah etičnega pluralizma in formiranje novih vrednot v smislu večje družbene sprejemljivosti in tolerantnosti zagotovo pozitiven družbeni pojav. Obstoj različnih etičnih sistemov omogoča posamezniku-strokovnjaku izbiro drugačne poti. Do njene izbire je slednji upravičen, vendar le do določene mere. Posameznik je etično odgovoren sebi, pa tudi družbi.

Območje posameznikovega strokovnega udejstvovanja se v moderni družbi širi in razčlenjuje, s tem pa se veča tudi možnost negativnih posledic njegovega poklicnega delovanja. Zaradi nezmožnosti ali kompleksnosti regulative na posameznih strokovnih področjih je strokovnjak pri svojem delu pogosto zavezan le svojim etičnim standardom. Nezmožnost sankcioniranja njegovih odločitev s strani interesnih skupin povzroča slednjim skrb in občutek nemoči. Ker se strokovnjak pri svojem delu pogosto sooča le s posebno notranjo kontrolo, ki je odvisna izključno od njega samega, se mora upreti skušnjavi po prilagoditvi svoje moralne drže ob morebitnih pritiskih profesionalnega in širšega družbenega okolja.

1.6 Profesionalni etični kodeksi

Ob očitnem pojavu moralnega relativizma in naraščajoči kompleksnosti strokovnih odločitev se pojavlja potreba in javna zahteva po dodatni etični regulativi. Sistematizirano in bolj ali manj ustrezno rešitev nakazane problematike predstavljajo poklicni etični kodeksi.

Jelovac (1997, str. 34) opredeli moralni kodeks kot skrbno izbrano in jasno formulirano množico ocen, maksim, meril in norm, ki veljajo za praktična pravila obnašanja posameznikov. Kodeks predstavlja vzorec vedenja in delovanja v določeni, praviloma profesionalni skupnosti. Sruk (1999, str. 232-241) dodaja, da etični kodeks natančno opredeljuje in pojasnjuje številne vidike strokovnega poklicnega dela ter jih poskuša družbeno-moralno osmisliti. S podrobnejšimi smernicami oblikuje in gradi lik strokovnjaka, ki ni odvisen od trenutnih razmer. Hkrati ugotavlja, da je mogoče s kodeksi pri strokovnjakih povečati občutljivost za zaznavanje etično spornih zadev, ki se lahko pojavijo med njihovim delom. Moralni kodeksi ponujajo strokovnjakom temeljne vzorce praktičnega ravnanja in jih spodbujajo k večjemu zanimanju za etična vprašanja. Posameznik na podlagi sprejetih etičnih načel oblikuje sebe, svoj odnos do strokovnih kolegov in do celotne družbe.¹⁶ Sruk (1999, str. 232-241) opozarja, da od strokovnjaka ni smiselno zahtevati zgolj pasivnega izpolnjevanja kodificiranih načel; zaželeno je, da strokovnjak ni le izvrševalec kodeksa, ampak s svojo lastno nravstveno izkušnjo tudi njegov dopolnjevalec in inovator.

Iz obstoječih poklicnih kodeksov je moč razbrati, da najpogosteje temeljijo na določenih temeljnih, občevljivih načelih, ki so skupna vsem strokam: spoštovanje, zaupnost, strokovnost, neodvisnost, odgovornost. Na drugi strani eksplicitno določajo in pojasnjujejo sprejemljivo strokovno ravnanje v situacijah, ki so specifične za določeno profesionalno okolje.

Številni avtorji opozarjajo na očitno neskladje, s katerim se srečujemo pri podrobnejši obravnavi poklicnih etičnih kodeksov. Najbolj nazorno opisuje problem Jelovac (1997, str. 34). Avtor poudarja, da je morala sestavljena iz nenapisanih idealov in norm zaželenega

¹⁶ Na vlogo in pomen kodificiranih pravil pogosto opozarjajo kar kodeksi sami. Kot primer navajam *Kodeks poklicne etike poslovnega finančnika*, ki med drugim opozarja, da je potrebno pri odločanju, izvajanju, oblikovanju informacij in informiranju enakovredno upoštevati strokovna in etična načela. V svojem uvodu opredeli njihov (praktični) pomen, ki ga lahko smiselno uporabimo tudi za druga strokovna področja. Etična načela so zlasti:

- vodilo pri opravljanju poklicnih dolžnosti, ki dopolnjuje zunanje in notranje predpise pravne osebe, saj dejanja, ki niso izrecno prepovedana, niso nujno tudi etična;
- sodilo za presojo odločanja in ravnanja strokovnjaka iz etičnega zornega kota;
- opora posameznikom pri delovanju v skladu z osebnimi vrednotami in vrednotami okolja;
- pomoč pri doseganju zaupanja predpostavljenih in lastnikov;
- pravila o ravnanju, s katerim posameznik prispeva k dolgoročni uspešnosti pravne osebe, v kateri deluje;
- temelj samonadzora za strokovnjake na področju etičnega delovanja;
- prispevek k uveljavljanju stroke in uveljavljanju kulture pravne osebe, s tem pa tudi kulture družbe, ki je v skladu s prevladujočimi vrednotami ljudi.

tipa obnašanja, odločanja in odgovornosti. Kodificiranje spontanih, časovno in prostorsko pogojenih ter neprestano spreminjajočih se pravil je tako že na prvi pogled v očitnem nasprotju s statično omejenostjo kodeksa. Na drugi strani ugotavlja, da se posamezniki in skupine kljub temu pogosto zatekajo h kodificiranju nenapisanih pravil – številni poklicni kodeksi naj bi bili posledica strahu pred pozabo, izgubljanjem moči, vpliva ali samoumevnosti zaželene oblike morale.

Do podobnih sklepov prihaja Trstenjak (1996, str. 9-12), ki v pojavu številnih etičnih kodeksov prepoznava simptome človekove ogroženosti. Sodobni človek čuti potrebo, da s posebnim poklicnim etičnim kodeksom zakoliči etične meje svojega delovanja in se na ta način zavaruje. Hkrati ugotavlja, da je posameznik v svojem strokovnem delu postavljen pred vedno večje število odločitev, ki presegajo normativne okvire poklicnega kodeksa in ki neposredno zahtevajo angažiranje strokovnjakove osebne vesti. Bolj ko se sodobna družba razčlenjuje, razvija nove oblike in nova področja delovanja, tem ostreje se ji odpira vprašanje osebnega odločanja, tj. profesionalne etike. V sodobni družbi je strokovnjak pogosto postavljen pred odločitve, ki presegajo njegovo individualno etično veličino. V takih primerih je ustrezno definirana poklicna etika nadvse pomembna. Trstenjak dodaja, da poseben zakonski etični kodeks pride prav tudi najbolj izobraženim in duhovno zrelim osebnostim, saj jih v osebni odgovornosti razbremeni ali podpre in jim na ta način olajša odločanje. Na drugi strani opozarja na možno nazadovanje strokovnjakove osebne etične percepcije: “Bolj ko etiko zapisujemo in kodificiramo zunaj človeka, bolj se prazni in slabi zavest človekove osebne etike in odgovornosti, kakor da je človek že zadostil etičnim zahtevam in normam, ko jih je zapisal in kodificiral v posebnih členih” (Trstenjak, 1996, str. 12).

Tudi Pediček (1996, str. 41-44) ugotavlja, da postajajo etično-moralni kodeksi pomembna sestavina človekovega življenja, vedenja in dela. Svojo trditev utemeljuje s pomočjo širšega družbenega in zgodovinskega konteksta. Avtor meni, da se je do pred kratkim urejena celota religije, filozofije, znanosti, nazorov in vrednot začela rušiti. Posledično prihaja do razpada posameznikovih mišljenjskih vzorcev in vrednostne hierarhije. Ti dve okoliščini nujno zahtevata nove moralne regulative vedenja, ravnanja in delovanja, ki jih v veliki meri predstavljajo ravno etično-moralni kodeksi.

1.7 Pomen profesionalne etike in njene omejitve

V obdobju radikalnih gospodarskih sprememb, socialnega razslojevanja in neprestanih družbenih nasprotij se zdi uveljavljanje profesionalne etike nadvse zaželen družbeni pojav. Kljub nekaterim omejitvam številni avtorji pripisujejo poklicni etiki precejšen pomen. Potočnik (1996, str. 93-104) ocenjuje pospešen razvoj poklicnih etik kot logično znamenje sodobnega sveta. Poklicna etika naj bi posamezniku poenostavila kompleksnost sodobnega življenja in mu nudila oporo pri pomembnejših strokovnih odločitvah.¹⁷

¹⁷ Potočnik (1996, str. 93-104) se zaveda, da lahko takšna urejenost vodi v zaprtost posameznih poklicnih skupin in njihovo etično omejenost, zato nakaže potrebo po navezanosti poklicnih etik na neko splošno, univerzalno etiko.

Na razcvet poklicnih etik opozarja tudi Miščević (1993, str. 282-294), ko trdi, da pojav etike v pravu, medicini, poslovanju in drugih strokovnih področjih omogoča test splošnih etičnih načel in teorije, na drugi strani pa motivira ljudi za ukvarjanje s splošnimi etičnimi vprašanji. Behrman (1988, str. 154-168) vidi v pojavu etičnih kodeksov dodatno možnost za širši družbeni vpogled in javni nadzor nad ravnanjem določenih profesionalnih skupnosti. Pri tem poudarja, da etični kodeksi omogočajo osebni razvoj in ščitijo posameznika pred pritiski skupine. Hkrati opozarja, da obstoj kodificiranih načel zaradi določenih omejitev ne rešuje jedra etičnih problemov – postavlja le okvir dovoljenega ravnanja.

Ob že omenjenem razpadu temeljnih etičnih sistemov in pospešenem nastanku poklicnih etičnih kodeksov mnogi avtorji ne zanikajo potrebe po univerzalni etiki, ampak celo opozarjajo na njeno nujnost.¹⁸ Ob različnih in med seboj nasprotujočih si etikah so potrebne določene skupne vrednote, ideali in cilji. Hribar (1996, str. 35-40) v profesionalni etiki prepoznava “zaželeno pribežališče, a zavedati se moramo, da je to le zasilno in morda tudi zgolj začasno zatočišče.” Na potrebo po univerzalni etiki opozarja tudi Stres (1999, str. 5-10), ko trdi, da se lahko ob naraščajoči kompleksnosti odločanja obstoječa pravila kmalu izkažejo za nezadostna ali pa celo otežijo naša moralna spoznanja in prepričanja. Posameznik se mora zato v odločilnih trenutkih nasloniti sam nase. Ker človekove moralne odločitve ne zadevajo le njega samega, ne morejo biti poljubne in prepuščene naključju; potreben je splošen etični zakon.

Menim, da je temeljni problem poklicnih etičnih kodeksov njihova statična narava in iz nje izhajajoča omejena normativna moč. Omejitve, ki so postavljene s strani poklicnih kodeksov, v veliko primerih ne morejo slediti dinamiki, ki jo narekujejo fleksibilna družbeno-ekonomska razmerja. Nedavni pretresi v vodilnih ameriških korporacijah so le delno posledica neustrezne in pomanjkljive zakonodaje oziroma odsotnosti poklicno-etične regulative. Ekonomski segment družbenih razmerij bo zaradi svoje propulzivne narave nenehno presegal zakonsko postavljene omejitve in zahajal v siva, z zakonodajo neopredeljena področja. Zdi se, da v omenjenih primerih javnost ni sposobna zagotoviti instrumenta, s katerim bi uspela nadzorovati neetično prakso in zaščititi svoje interese; skrb za etično neoporečnost lastnih strokovnih odločitev očitno še naprej ostaja v domeni vsakega posameznika.

Očitno je, da sodobna družba potrebuje določene moralne smernice na številnih mejnih področjih stroke. Poklicni etični kodeksi navkljub vsemu ne uspejo razjasniti vseh profesionalnih etičnih dilem. Potrebna bi bila nadgradnja obstoječih etičnih kodeksov s fleksibilnimi načeli, ki bi uspela pojasniti tisto, česar ne morejo pojasniti kodeksi.

¹⁸ Zdi se, “da so pravila poklicne etike preveč odvisna od tega, kdo jih predlaga in sprejema. Večkrat gre za voljo bolj ali manj povprečne večine, ki se premalo ozira na najvišje in splošne etične norme. Zato so poklicni etični kodeksi v nevarnosti, da predstavljajo le skupek bolj ali manj uporabljenih pragmatičnih smernic – na ravni nekakšnega pravilnika. Verjetno takšen kodeks ne zagotavlja niti tirnic, kaj šele pogonsko gorivo moralnega vedenja in delovanja” (Potočnik, 1996, str. 102).

Omenjena načela ne bi smela predstavljati omejene, od poslovnega življenja odmaknjene zbirke zapovedi in prepovedi.¹⁹

1.8 Osebnostne osnove etičnega ravnanja v poklicu

Spoznanje o omejitvah obstoječe etične regulative in naraščajočem pomenu osebne iniciative pri reševanju etičnih konfliktov narekuje prikaz osnovnih determinant etičnega doživljanja in ravnanja v poklicu. V nadaljevanju tako prikazujem dejavnike, ki so pomembni za razumevanje in presojo strokovnjakovih etičnih dolžnosti in odgovornosti.

Mnogi avtorji so si enotni, da je v preteklosti socialno okolje posameznika izrazito vrednostno usmerjalo. Po mnenju Ramovša (1996, str. 67-81) skrb za strokovno in etično poklicno vedenje v sodobnem času odločilno prehaja v domeno posameznika. To pomeni, da so za etično ravnanje v poklicu odločilne osebnostne determinante. Ramovš pri tem ne zavrača pomena okolja. Okolje je pomembno, toda odločilen je subjekt etičnega delovanja; odločilna je človekova osebnost. Če iz osebnosti ne prihaja določena etična usmerjenost, potem tudi najbolj ugodno okolje ne more narediti človekovega ravnanja etičnega in obratno. Če je človekova osebnost dovolj trdna, je tudi najhujši družbeni pritiski v smeri neetičnega ravnanja ne morejo streti.

Ramovš (1996, str. 67-81) poleg vesti navaja naslednje osebnostne determinante etičnega doživljanja in ravnanja v poklicu:

Znanje

Čim večje je posameznikovo strokovno znanje, tem bolj smiselno lahko opravlja svoj poklic. Avtor pri tem navaja obe veji poklicnega znanja: fenomenološko, ki se nanaša na znanje povezano s posameznikovim strokovnim področjem, in metodično, ki se nanaša na poznavanje delovnih postopkov. Z vidika poklicne etike je osnovna strokovnjakova dolžnost njegovo prizadevanje po čim globljem strokovnem znanju in čim bolj kakovostnih delovnih postopkih in pripomočkih.²⁰

¹⁹ Na omejenost kodeksov opozarjajo tudi njihovi snovalci, saj od strokovnjakov pričakujejo, da se v etično nepredvidljivih in v (kodeksu) nedefiniranih situacijah ravna v duhu zapisanih načel (gl.: Institute of Chartered Accountants in England & Wales – *Guide to Professional Ethics*).

²⁰ Slovenska računovodska stroka je zajela zahtevo po fenomenološki veji strokovnega znanja v *Kodeksu poklicne etike računovodje*: § 3.1.3.: “Računovodja mora odlikovati kar najširše, najpopolnejše in najbolj vsestransko poznavanje gospodarske teorije in prakse, zlasti pa ekonomike gospodarskih družb in računovodstva, ter tudi sposobnost ločevati bistveno od nebistvenega.” § 3.1.6.: “Računovodja je pri svojem delu dolžan z nenehnim izpopolnjevanjem teoretičnega znanja in veščin ohranjati ustrezno visoko raven strokovnosti.” § 3.5.1.: “Pri opravljanju računovodskih obveznosti si računovodja prizadeva za izpopolnjevanje znanja, za dvig učinkovitosti in kakovosti svojega dela.” Na potrebo po metodični veji znanja opozarja v *Temeljnih računovodskih načelih – načelo sodobnosti*: “Računovodstvo je sodobno, če pri oblikovanju in dajanju informacij uporablja najnovejša spoznanja, metode in tehnična sredstva.”

Svobodno hotenje

Odločilna komponenta etičnega ravnanja je strokovnjakovo svobodno hotenje, da v dani problemski situaciji ravna prav in pošteno. Svoboda je nujna zaradi svoje neločljive povezanosti z moralno presojo in odgovornostjo, hotenje pa je tisto, ki določeno etično odločitev dokončno utemelji.²¹

Etična izkušnja

Med pretekle osebne izkušnje na etičnem področju spadajo predvsem dobre navade in temeljna osebna usmerjenost v poštenost. Preteklo kvalitetno in pošteno poklicno ravnanje omogoča posamezniku lažje doseganje višjega etičnega nivoja.

Ker se strokovnjak pri svojem poklicnem delu srečuje z različnimi omejitvami, Ramovš (1996, str. 67-81) navaja štiri osebne meje etičnega ravnanja v poklicu. Prvi dve sta objektivni – strokovnjak čez njiju trenutno ne more; čez drugi dve meji strokovnjak ne sme.

Lastne zmožnosti

Dejanske strokovnjakove zmožnosti so objektivna meja njegovega poklicnega delovanja tudi v etičnem smislu. Znanje je osnovna determinanta strokovnjakovega etičnega ravnanja v poklicu. Strokovnjak pri svojem delu ne more čez meje pridobljenega teoretičnega in metodičnega znanja. Omejujejo ga njegove spretnosti, poklicne veščine, njegova ozaveščenost glede poklicnih dolžnosti in druge osebne zmožnosti, ki so strokovnjaku v določenem trenutku na voljo. Posameznikova poklicna usposobljenost pa ni statična kategorija. Strokovnjak je zavezan k širitvi svojih sposobnosti in k nadaljnjemu poklicnemu zorenju. Pri tem je še posebej pomembna strokovnjakova zavest o lastni relativnosti in o omejenosti lastnih sodb, tj. določen metodični dvom. Ramovš (1996, str. 67-81) navaja, da je metodični dvom potreben iz dveh razlogov. Dvom v strokovne ugotovitve in njihovo nenehno preverjanje je po eni strani gibalno napredka in znanstvenega razvoja. Na drugi strani je dvom gibalno etičnega razvoja, saj človeka ščiti pred neetičnim poklicnim ravnanjem.

Skupno znanje in izkušnje

Vsak strokovnjak je objektivno omejen s konkretnim družbenim razvojem. Družba s svojim kulturnim in strokovnim kontekstom postavlja meje strokovnjakovemu delovanju. Posameznik se razvija ob podpori, usmerjanju in pod nadzorom družbe, za katero je v določenem trenutku značilna konkretna raven družbenega znanja in izkušenj.

²¹ Tudi Taylor in Glezen (1996, str. 124-126) navajata, da osebni etični standardi v prvi vrsti zahtevajo strokovnjakovo *moralno obvezo*, tj. osebno odločitev za etično ravnanje. Hkrati opozarjata, da je strokovnjaku potrebna *etična zavest*, ki predstavlja svojevrstno nravno občutljivost posameznika – sposobnost dojemanja etične komponente v problemski situaciji. Največjo oviro etičnemu ravnanju predstavlja pomanjkanje *etične zmožnosti* – pravilne odločitve zahtevajo sposobnost zdrave moralne presoje in razvijanje premišljenega ravnanja za praktično reševanje problemov. Na zavest o moralnosti lastnega ravnanja opozarja Turk (2001, str. 193-194) v sodilih strokovnjakove odličnosti (*samozavednost*).

Zmožnosti in svobodno odločanje drugih ljudi

V tem primeru ne gre za objektivno omejitev. Etično mejo strokovnega delovanja, čez katero strokovnjak more, vendar ne sme, predstavlja osebno dostojanstvo ljudi, s katerimi ali za katere strokovnjak dela.

Smisel celote

Izmed vseh etičnih mej je najtežje prepoznavna. Družbeni razvoj vodi v vedno večjo razdrobljenost in specializacijo strok. Navidežno ustrezna rešitev v okviru določenega strokovnega področja je lahko popolnoma neustrezna in neetična z vidika širše družbene celote.

1.9 Strokovnjakova etična dolžnost

Iz prikazane Ramovševe opredelitve je moč razbrati, da je kvaliteta strokovnega dela rezultat poklicne usposobljenosti in etične zavesti posameznika. Pridobljeno znanje in stopnja družbenega razvoja postavljata strokovnjaku objektivno mejo njegove etične dolžnosti. Objektivne strokovnjakove zmožnosti so v določenem trenutku resda omejene, niso pa statične. To je razlog, da je strokovnjak zavezan k nenehni strokovni rasti, širitvi osebnih etičnih obzorij in odgovornosti.

Pri svojem delu se strokovnjak najprej sooči z zakonsko regulativo in omejitvami, ki izhajajo iz ekonomskih in drugih razmerij. Obstoječe zakonske rešitve do določene mere omogočajo reševanje strokovnih dilem, vendar je kompleksnost strokovnjakovega odločanja in število njegovih interakcij z interesnimi skupinami iz dneva v dan večje. Na drugi strani se od strokovnjaka ne pričakuje zgolj vrhunsko poznavanje ozkega strokovnega področja, ampak tudi sposobnost vpogleda v širšo gospodarsko in družbeno stvarnost. Potrebni so interdisciplinarni pristopi in pogledi. Strokovnjak mora biti sposoben definirati večplastne problemske situacije, ugotoviti njihove medsebojne povezave, prepoznati načine delovanja celotnih sistemov in uvajati integralne rešitve.

1.10 Sodila strokovnjakove odličnosti

Omejena fleksibilnost zakonske regulative ter njena okrnjena sposobnost poseganja v specializirana strokovna področja narekujeta zahtevo po čimbolj jasnih poklicnih prepovedih in zahtevah v okviru profesionalnih kodeksov etike. Ker v praksi še vedno ostaja nedefiniran prostor med zahtevami predpisov in dejanskimi potrebami, je strokovnjak pogosto prepuščen lastni iniciativi in odgovornosti. Družbeno odgovorni poklici zato zahtevajo strokovno in etično izoblikovano osebnost, ki je sposobna zavrniti in preseči interese, ki nasprotujejo njenemu osnovnemu poslanstvu. Od strokovnjaka se pričakuje preseganje povprečnosti – zahteva se odličnost.

Turk (2001, str. 175-195) predstavlja sodila, s katerimi je mogoče presojati odličnost ekonomista ne glede na položaj in področje njegovega delovanja.²² V nadaljevanju povzemam sodila odličnosti, ki se zdijo še posebej aktualna pri presojanju strokovnjakovega dela v okviru računovodskega informiranja.

Izobraženost predstavlja načrtno razvite sposobnosti za delovanje na izbranem strokovnem področju. Pri tem ne gre samo za formalno strokovno izobrazbo in njeno nenehno izpopolnjevanje, ampak tudi za splošno razgledanost na drugih področjih. Izobraženost pomeni poznavanje najnovejših znanstvenih in strokovnih dosežkov, njihovo vključevanje v praktično delovanje, pa tudi sposobnost natančnega in razumljivega izražanja ter visoko jezikovno kulturo.

Preudarnost je sposobnost ločevanja bistvenega od nebistvenega oziroma sposobnost oblikovanja in uresničevanja strateške vizije v spletu povsem vsakdanjih in obrobnih vprašanj. Na drugi strani pomeni preudarnost selektivno prevzemanje tistih strokovnih nalog, za katere lahko posameznik upravičeno pričakuje, da jih bo opravil strokovno neoporečno.

Prizadevnost je povezana z občutkom odgovornosti in skrbnim delovanjem v skladu cilji, ki jih lahko od strokovnjaka upravičeno pričakujemo. Prizadevnost predpostavlja nenehno iskanje novih in boljših rešitev ter strokovnjakovo stremljenje po uresničevanju jasno postavljene in dolgoročne osebne vizije.

Zanesljivost je tesno povezana s skrbnostjo, vztrajnostjo in discipliniranostjo. Zanesljivost temelji na pravočasnem in doslednem izvajanju strokovnih nalog v skladu z zahtevano ravno kakovosti.

Resnicoljubnost predpostavlja popolnost posredovanih računovodskih informacij in njihovo neodvisnost od stališč in želja naročnikov.

2 ETIČNI VIDIK RAČUNOVODSKEGA INFORMIRANJA

Strokovne odločitve nastajajo v okviru specifičnega družbeno-ekonomskega konteksta, zato je etična presoja računovodskega informiranja oziroma računovodskih odločitev mogoča le ob upoštevanju dejavnikov, ki so posredno ali neposredno vplivali na posamezno strokovno odločitev. Računovodsko informiranje je kot del poslovnega procesa

²² Turk (2001, str. 175-195) presoja odličnost ekonomista v treh različnih smereh:

- kot odličnost pri njegovi skrbi za optimalno delovanje organizacije, v kateri je zaposlen;
- kot odličnost pri njegovi udeležbi v optimalnem odločanju;
- kot odličnost njegove osebe kot take.

V okviru slednje obravnava avtor: izobraženost, olikanost, preudarnost, prizadevnost, izvirnost, zanesljivost, podjetnost, voditeljske sposobnosti, pravičnost, resnicoljubnost, poštenost, plemenitost in samozavednost.

izpostavljeno spremembam, s katerimi se sooča posamezna organizacija, pa tudi spremembam, ki se nanašajo izključno na računovodsko stroko. Iz dosedanjih ugotovitev je moč povzeti, da je nenehno prilagajanje naraščajočim zahtevam poklicnega dela eden izmed temeljnih etičnih imperativov računovodskega strokovnjaka, zato v nadaljevanju prikazujem spremembe, s katerimi se srečuje sodobni računovodja v okviru organizacije oziroma stroke, in zahteve, ki jih pred njega postavlja spremenljivo poslovno okolje.

2.1 Spremenjena organizacijska paradigma

Moderna družba izraziteje poudarja razumskost, učinkovitost in zmogljivost. Za njihovo izpolnitev je potrebno močno orodje, ki ga po mnenju številnih avtorjev predstavlja (spremenjena) organizacija.²³ Organizacija je kompleksen družbeni pojav, zato sta se njen opis in opredelitev v zgodovini radikalno spreminjala. Webrova²⁴ klasična opredelitev je v duhu časa podala osnovne razsežnosti organizacije in bistveno vplivala na izoblikovanje domnevnih kritičnih faktorjev uspeha organizacije: velikost, jasna vloga, specializacija in nadzor. Velikost organizacije je bila pomembna za njeno proizvodno učinkovitost in visoko pogajalsko moč. Želja po visoki učinkovitosti je vodila v delitev dela. Med managementom in delavci so bile postavljene jasne ločnice, avtoriteta jasno opredeljena. Posamezniki naj bi se zavedali svojega položaja v organizaciji, ga sprejemali in delovali v skladu s predpisi. Specializacija naj bi vodila v doseganje najvišje stopnje razvoja posameznih poslovnih funkcij; finance, planiranje, kadri, razvoj in informacijska tehnologija so se razvijali vsak v svojo smer (Kovač, 1999, str. 147-149).

Sodobne organizacije se soočajo z izzivi globalnega delovanja, oblikovanja organizacijskih struktur, procesov in kulture v spremenljivih okoljih. Sposobne morajo biti obvladovanja kompleksnosti okolja in hitrih sprememb, kontinuirano morajo izboljševati kakovost delovanja, povečevati pristojnosti zaposlenih ter ohranjati in povečevati konkurenčnost (Kovač, 1999, str. 149-150). Navedeni izzivi zahtevajo od organizacij prilagoditev, ki pa lahko poteka samo preko spreminjanja temeljnih opredelitev klasičnega pojmovanja organizacije. Avtor nadalje navaja, da koncept nove in uspešne organizacije temelji na hitrosti, fleksibilnosti, integrativnosti in inovativnosti. Uspešne sodobne organizacije hitreje reagirajo na potrebe potrošnikov, hitreje uvajajo nove izdelke in spreminjajo svojo strategijo. Fleksibilnost se dosega z neprestanim učenjem, odpravljanjem specifičnih pravil, odgovornosti in opisi del. Namesto deljenja opravil in usmerjanja specialistov se

²³ Lipovec (1987, str. 35) opredeljuje organizacijo kot "sestav medsebojnih razmerij med ljudmi, oblikovanih za doseg postavljenih ciljev."

²⁴ Po Webrovi opredelitvi imajo organizacije med drugim naslednje značilnosti (Kovač, 1999, str. 147-148):

- zaključena družbena enota z jasnimi in natančnimi mejami ter lastno skupinsko identiteto;
- obstoj osrednjega sistema koordinacije z enim samim mestom glavne avtoritete in moči, ki je sposobno oblikovati in uveljaviti kolektivne odločitve in tudi sankcionirati;
- formalizirana notranja pravila in uresničevanje odločitev na temelju discipliniranosti, specializiranosti, kontinuiteti in racionalnosti;
- visoka skladnost med organizacijskimi cilji, strukturami, procesi, organizacijskim vedenjem in rezultati delovanja organizacije.

oblikujejo mehanizmi, ki združujejo trenutno potrebne raznolike aktivnosti. Meje organizacij postajajo neprepoznave, vse hitrejša spremembe zahtevajo prenos pristojnosti odločanja z enega mesta. Tradicionalno pojmovanje relativno avtonomnih poslovnih funkcij in njihovih nosilcev postaja v kompleksnosti sodobnega poslovnega okolja neustrezno.

2.2 Informacijski sistem

Poslovni sistemi so v nenehni interakciji z naravnim in širšim družbenim okoljem oziroma spremembami, ki iz tega okolja izhajajo. Če želi podjetje preživeti, mora spremembe poslovnega okolja zaznati, razumeti in se jim kar najhitreje prilagoditi. Informacijski sistem igra v tem procesu ključno vlogo.

Kajzer (2002, str. 138-142) navaja, da morajo informatorji s pomočjo programskih, tekočih, kontrolnih in intervencijskih informacij iz okolja in podjetja pripraviti ustrezno podporo odločanju. Informacije morajo biti pravočasne in v dani odločitveni situaciji omogočati izbiro smotrnega ukrepa in izvedbo učinkovite akcije. Časovno obzorje, na katero se nanašajo informacije, mora zajemati celotno prihodnost in preteklost, ki je relevantna za določeno odločitev. Odkrivanju in opredeljevanju resničnih problemov podjetja in iskanju možnosti za njihovo rešitev sledi analiza stanja in dogajanja v podjetju in okolju. Njuna sinteza predstavlja osnovo za izbiro nadaljnjega delovanja, obnašanja in razvoja poslovnega sistema.

2.3 Temeljna informacijska dejavnost

Računovodstvo je del širše zasnovanega informacijskega sistema, katerega cilj je oblikovanje in posredovanje informacij, ki v odločitvenem procesu omogočijo izbiro ustreznega ukrepa in izpeljavo učinkovite akcije. Računovodstvo ni edina informacijska dejavnost, vendar pa se zaradi svoje obsežnosti in celovitosti pogosto označuje kot temeljna informacijska dejavnost.²⁵

Računovodstvo mora nuditi resnično in pošteno sliko o ekonomskih procesih in stanjih. Opazovanje, registriranje in ocenjevanje ekonomskih dejstev se v končni fazi izrazi v določenem ekonomskem vedenju, ki ga računovodstvo v obliki retrospektivne ali propektivne ekonomske slike ponudi določenim skupinam uporabnikov (Koletnik, 1996,

²⁵ "Računovodstvo je temeljna informacijska dejavnost v poslovni celoti, ki obsega sistemsko celoto računovodskega informiranja na podlagi knjigovodstva, računovodskega predračunavanja, računovodskega nadziranja in računovodskega analiziranja sredstev, obveznosti do virov sredstev, prihodkov, stroškov in odhodkov" (*Temeljna računovodska načela – načelo vsebine računovodske funkcije*). Oziroma: "Računovodstvo je posebna celota delov informacijskih dejavnosti, znotraj katerih se zbirajo, urejajo, obdelujejo, prikazujejo in shranjujejo podatki ter prikazujejo in shranjujejo informacije o preteklih in prihodnjih pojavih. Računovodske informacije so problemsko usmerjene in so podlaga za odločanje, medtem ko računovodski podatki nepristransko izražajo dejstva" (*Temeljna računovodska načela – načelo povezanosti računovodstva in informacijskih funkcij*).

str. 204). Lastniki kapitala in potencialni vlagatelji se osredotočajo na velikost in ustaljenost nadomestil na podlagi njihovih kapitalskih vložkov, na politiko delitve čistega dobička, dolgoročno čisto dobičkonosnost in kakovost ravnateljstva. Upniška razmerja v veliki meri temeljijo na projekcijah dolgoročne donosnosti sredstev in plačilne sposobnosti podjetja. Zaposleni in njihove interesne skupnosti posvečajo pozornost udeležbi v dobičku in stalnosti zaposlitve. Tekmeci poskušajo ohraniti ali izboljšati svoj konkurenčni položaj, zato se osredotočajo na informacije o čisti dobičkonosnosti, finančnem položaju in kakovosti vodstva. Država na osnovi računovodskega informiranja ugotavlja alokacijsko učinkovitost podjetja, medtem ko javnost osrednjo pozornost namenja interakciji pravne osebe s širšim družbenim okoljem (SRS 30 – Računovodsko informiranje).

2.4 Generiranje in posredovanje informacij

Računovodska funkcija je generator in posredovalec informacij, za katere se uporabnik zanima. Tako zunanji kot notranji uporabniki postavljajo pred oblikovalce informacij specifične informacijske zahteve, ki jih morajo slednji upoštevati in se jim kar najbolj prilagajati. Koletnik (1996, str. 199-214) poudarja, da pri tem ne smejo ogroziti pravic vseh uporabnikov do enake popolnosti in vsebine informiranja. Posredovane informacije so namreč take, da prejemnika seznanijo, mu dajo pritrdilno ali odklonilno mnenje in ga napotijo v poslovne akcije ter spremembo obstoječih razmer. Njihov uporabnik se poda v razmere, ki jih spremljajo nove koristi, pa tudi tveganja. Omenjeno dejstvo nalaga informatorju posebno odgovornost.

2.5 Zavestno vplivanje na objektivno stvarnost

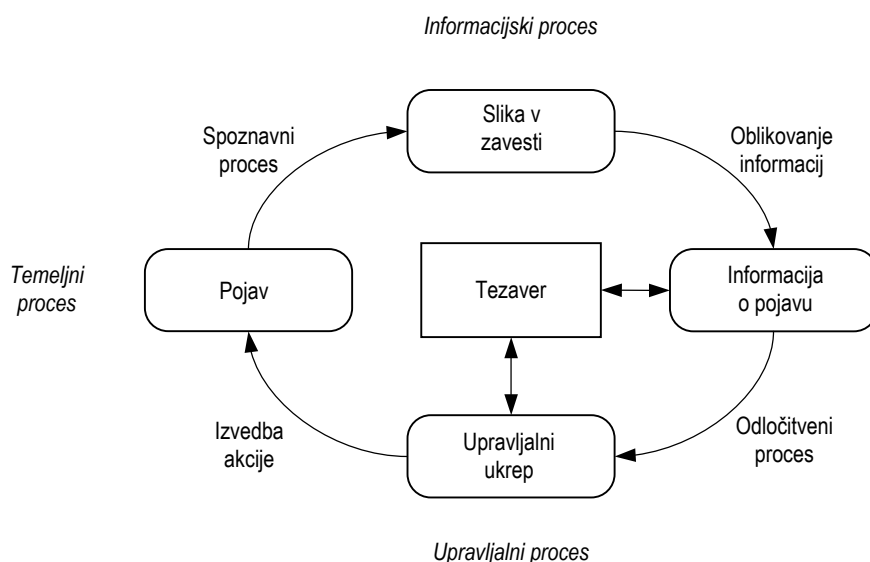
Nosilci informacijskih dejavnosti imajo zaradi odličnega poznavanja ekonomskega položaja podjetja ključen vpliv v procesu odločanja. Odločevalce oskrbujejo s sliko preteklih in prihodnjih procesov in stanj oziroma z določeno ekonomsko resnico. Vendar pa se pri tej resnici odpira problem, saj se pojavljata oblikovalec-posredovalec in prejemnik-uporabnik resnice. V produciranje, posredovanje in sprejemanje resnice je vključenih več subjektov, ki zaradi različnih znanj, navad in kriterijev različno dojemajo isto stvarnost (Koletnik, str. 199-214). Računovodstvo je producent informacij oziroma znanj o ekonomski resnici, ki zaradi obstoja določenega komunikacijskega hrupa²⁶ ne more biti nikoli dovolj objektivna.

Kajzer (2002, str. 116-120) navaja, da si informatorji z določenim spoznavnim procesom ustvarijo sliko opazovanega pojava. Tako nastala slika pa ni odvisna le od značilnosti opazovanega pojava, ampak tudi od značilnosti subjekta-informatorja. Omenjene individualne značilnosti predstavlja tezaver – notranji model subjekta, ki zajema njegovo etiko, kulturo, njegovo vsebinsko in metodološko znanje oziroma vse, kar določa njegovo

²⁶ *Komunikacijski hrup* – izkrivljanje ali interferenca, ki pripomore k neskladju med pomenom, ki ga je oblikoval pošiljatelj, in tistim, ki ga je sporočilu pripisal prejemnik (Berlogar, 1999, str. 59).

delovanje v družbenem in naravnem okolju. Slika pojava je tako v informatorjevi zavesti vedno enostranska in pristranska, saj je v vsakem primeru sinteza objektivnega pojava in subjektivnega tezavra. Tako ustvarjena slika pojava je osnova za oblikovanje informacije, le-ta pa temelj odločitvenemu procesu.

Slika 1: *Zavestno vplivanje na objektivno stvarnost*

Vir: Kajzer, 2002, str. 118.

Na vsebinsko razliko med sporočilom, pomenom in informacijo opozarja tudi Berlogar (1999, str. 55-68). Informacija nam omogoča zoževati obseg strateških izbir, ki so nam na voljo pri poskusih doseganja ciljev. Pri tem je potrebno upoštevati dejstvo, da je informacija individualna, oblikovanje pomena pa osebni proces. Informacije izpeljujemo iz preteklih izkušenj in pomenov, ki jih aktivno oblikujemo z interpretacijo in odzivanjem na sporočila. Posamezniki resničnost interpretirajo različno, zato je informacija lahko le subjektivna interpretacija nekega pojava, temelječa na individualni percepciji in kulturnih usmeritvah.²⁷

Kajzer (2002, str. 116-120) nadalje navaja, da je rezultat spoznavnega procesa v največji meri odvisen od informatorjevega notranjega modela. Strokovnjakovo znanje in morebitna

²⁷ Poleg izkrivljanja oziroma popačenja (*ang. distortion*) in nejasnosti oziroma dvoumnosti (*ang. ambiguity*) sporočil, se lahko v procesu informiranja pojavi še preobremenjenost s sporočili – prenašanje novih informacij v obsegu, ki daleč presega vhodno-predelovalne in izhodno-oblikovalne sposobnosti komunikatorja. Izkrivljanje oziroma popačenje sporočil je lahko posledica: prenašanja sporočil po hierarhičnih ravneh, kognitivnih procesov (asimilacije sporočil), hierarhičnih odnosov (ugoditi uporabniku informacije), normativnih faktorjev (nagnjenost h kodiranju prijetnih in izogibanju neprijetnim sporočilom) ipd. (Berlogar, 1999, str. 66-68).

odvisnost od notranjih in zunanjih vplivov vplivata na ustvarjeno sliko pojava, ki pa je le ena izmed faz širše opredeljenega informacijskega procesa.

Če informacijski proces poenostavljeno predstavimo kot zaporedje spoznavnega procesa in procesa oblikovanja informacij, se zdi, da se morebitno etično sporne odločitve in dejanja v procesu informiranja nanašajo predvsem na drugi del informacijskega procesa, tj. na proces oblikovanja in posredovanja informacij.

2.6 Etični elementi informacijskega procesa

2.6.1 Spoznavni proces

Sklenem lahko, da je notranji model v veliki meri posledica naravnih in družbenih dejavnikov, ki so v preteklosti oblikovali posameznika. Na precejšen del omenjenih dejavnikov posameznik ni imel vpliva, zato ne morejo biti osnova etične presoje njegovega poklicnega delovanja. Kljub temu pa se določen del subjektivega notranjega modela oblikuje pod vplivom njegovih lastnih aspiracij in načeloma ni pogojen z zunanjimi omejitvami. Na tem mestu se zdi še posebej aktualna nadgradnja posameznikovega metodološkega in vsebinskega znanja, v kateri vidim osnovno možnost za informatorjevo strokovno in etično rast. Tudi Kajzer (2002, str. 120) navaja zahtevo po fleksibilnosti strokovnjakovega notranjega modela, saj se lahko le na ta način omogoči odkrivanje resničnih problemov, ustvarjanje novih spoznanj ter opuščanje zastarelega in preseženega. Strokovnjakova etična dolžnost je torej neprestano prilagajanje in razvijanje lastnega notranjega modela.

2.6.2 Oblikovanje in posredovanje informacij

Informator ravna etično, če oblikuje in posreduje celovito informacijo za upravičene odločevalce, hkrati pa prikaže in objektivno ovrednoti vsa dejstva, ki bi utegnila vplivati na uporabnikovo razumevanje poslovnih dogodkov oziroma situacij.²⁸ Neetična in nepoštena je enostranska informacija. Za pravilno poslovno odločitev je bistven popoln vpogled v problemsko situacijo, ki pa ni mogoč v primeru enostranske analitične obdelave. Sestavni del celovite informacije so tudi vzroki, ki so pripeljali do določene situacije. Strokovno in etično neoporečna informacija mora upoštevati različnost računovodskih standardov, drugih predpisov in informacijskih usmeritev določene pravne osebe. Informator ravna neetično, če odločevalcu posreduje neprimerljive informacije, ki ga lahko zavedejo v napačno odločitev.

²⁸ *Kodeks poklicne etike računovodje* – § 3.4.3.: “Računovodja mora popolnoma razkriti vse pomembne informacije, ki bi utegnile slabo vplivati na uporabnikovo razumevanje poročil, pripomb in predlogov.” § 3.5.7.: “Da bi bile računovodske informacije nepristranske, proučuje računovodja potrebe njih uporabnikov in jim prikazuje možnosti, ki jih dajejo računovodska poročila. Informacije morajo biti prilagojene potrebam uporabnikov, zgoščene in zanje dovolj razumljive.”

Zahteve po pravočasnosti informacij lahko vodijo v njihovo manjšo celovitost, popolnost in zanesljivost.²⁹ Neetično je posredovati oziroma oblikovati nezanesljivo informacijo brez navedbe stopnje njene nezanesljivosti. Še posebej so izpostavljene tveganju informacije iz procesa načrtovanja. Informacije se praviloma oblikujejo za znanega uporabnika in za znani namen. V primeru uporabe ali posredovanja iste informacije za drug namen ali celo za drugega uporabnika je upravičena presoja o primernosti informacije s strokovne in etične plati. Različne vrste uporabnikov potrebujejo različne vrste računovodskih informacij, vendar morajo le-te sestavljati usklajeno celoto in si ne smejo nasprotovati.³⁰ Informator mora nenazadnje oblikovati informacije na ravni uporabnikovega znanja oziroma njegove strokovne usposobljenosti in z izrazjem, ki ga odločevalec razume. Neetično je oblikovati ali posredovati informacije, ki za uporabnika nimajo ustrezne izrazne moči.³¹ Dejstvo, da imajo zlasti poslovnofinančne informacije vrednost, nalaga informatorjem dodatno odgovornost. Strokovno in etično neprimerna je zloraba razpolaganja z informacijami, prav tako pa je sporno zadrževanje zaupnih informacij, ki so v nasprotju s poslovno etiko določene pravne osebe (Kodeks poklicne etike poslovnega finančnika, IFAC – Code of Ethics for Professional Accountants).

²⁹ “Računovodstvo mora ažurno obravnavati podatke in dajati aktualne informacije, se pravi v rokih, ki omogočajo pravočasne poslovne odločitve pri načrtovanju, pripravljanju izvajanja in nadziranju.” (*Temeljna računovodska načela – načelo ažurnosti in aktualnosti*) Vendar pa zahteve po pravočasnosti in gospodarnosti utegnejo ogroziti zahteve po ustreznosti, popolnosti, zanesljivosti in preverjenosti. *Slovenski računovodski standardi (SRS 30)* sicer dopuščajo začasno nepopolnost in netočnost pri poročanju poslovdstvu, vendar postavljajo jasno zahtevo po njihovem razkritju.

³⁰ “Računovodski podatki in informacije morajo biti objektivni. To se doseže s pravilnim izražanjem poslovnih stanj in procesov, s popolnostjo podatkov in tudi z enako korektnostjo pri njihovem predočanju vsem uporabnikom, to je brez kakršnihkoli vsebinskih razlik in sprememb pomena pri predočanju različnim kategorijam uporabnikov.” (*Temeljna računovodska načela – načelo objektivnosti*) Podobno zahtevo postavlja tudi *Kodeks poklicne etike računovodje* – § 3.5.3.: “Računovodja vsebinsko poenoti notranja in zunanja računovodska poročila. Oblike notranjih poročil so lahko prilagojene potrebam. V vseh primerih morajo biti sestavljena vestno in pošteno do vseh uporabnikov.”

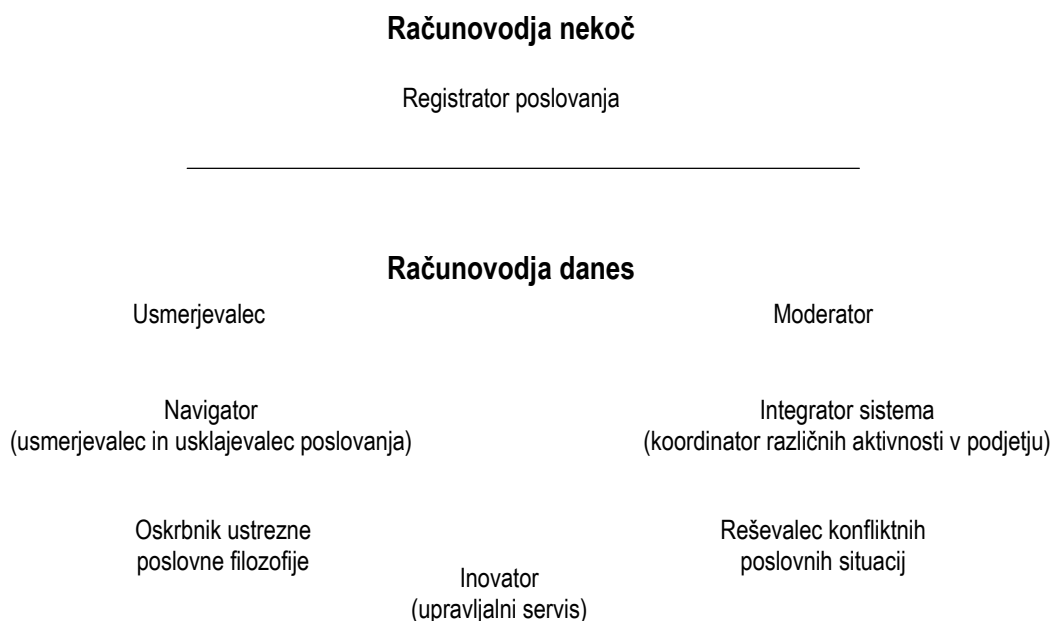
³¹ Tudi *Slovenski računovodski standardi (SRS 30 – Računovodsko informiranje)* v pravilih za sestavljanje računovodskih izkazov navajajo zakonitosti, ki morajo poleg temeljnih računovodskih predpostavk in temeljnih računovodskih usmeritev izhajati iz računovodskih izkazov. Osnovni etični okvir v procesu informiranja predstavljajo tako naslednje zahteve:

- *zanesljivost*: podatki in informacije so zanesljivi, kadar ne vsebujejo pomembnih napak in pristranskih stališč ter se lahko uporabniki zanesejo, da zvesto predstavljajo tisto, kar trdijo, da predstavljajo, ali za kar se lahko upravičeno domneva, da predstavljajo.
- *zvesta predstavitev*: računovodski izkazi morajo zvesto predstavljati posle in druge poslovne dogodke, za katere trdijo, da jih predstavljajo, ali za katere se lahko upravičeno domneva, da jih predstavljajo.
- *nepristranskost*: računovodski izkazi morajo biti pripravljeni nepristransko, torej brez predsodkov in ne glede na to, kakšni so.
- *razumljivost*: informacije vsebovane v računovodskih izkazih morajo biti uporabnikom razumljive.
- *bistvenost*: informacije so bistvene, če uporabniku omogočijo ovrednotiti pretekle, sedanje in prihodnje dogodke, oziroma jim pomagajo potrditi ali popraviti njihove lastne pretekle ocene.
- *primerljivost*: omogočena mora biti medčasovna primerjava, pa tudi primerjava z drugimi podjetji.

2.7 Spremenjena vloga računovodje

Dinamika in nepredvidljivost sodobnega poslovnega okolja razširjata strokovno področje temeljne informacijske dejavnosti, odpiranje novih področij delovanja pa razširja področje osebnega odločanja oziroma profesionalne etične presoje.³²

Slika 2: Spremenjena vloga računovodje

Vir: Koletnik, 1996, str. 208.

Potočnik (1996, str. 111-134) in Koletnik (1996, str. 199-214) navajata, da je bila vloga računovodje sprva omejena na zbiranje, zapisovanje in shranjevanje informacij. Računovodja je registriral pretekle dogodke in sporočal resnico o ekonomskem stanju. Vloga registratorja poslovanja se je nadgradila z usmerjevalcem in inovatorjem ekonomskega razvoja in uspeha, skrbnikom ustrezne poslovne filozofije in integratorjem poslovnega sistema. Računovodja je postal koordinator aktivnosti, usklajevalec poslovnih

³² IFAC (*International Federation of Accountants*) navaja dve skupini dejavnikov, ki posredno spreminjata vlogo in pomen sodobnega računovodstva: *makro dejavniki* (globalizacija konkurence, produktivnih in finančnih trgov; razvoj informacijske in komunikacijske tehnologije, fenomen ekonomije znanja, odgovornost civilni družbi) in *spremenjeno poslovno okolje* (kratki življenjski cikli proizvodov, naraščajoča moč kupcev, fleksibilne organizacijske strukture, spremenjeni delovni vzorci, poudarjena osrednja sposobnost organizacije, naraščajoč pomen strateškega odločanja itd.) (IFAC – *A Profession Transforming: From Accounting to Management*).

procesov, moderator poslovanja³³ in reševalec poslovnih problemov. V nedinamičnem poslovnem okolju deluje računovodja kot registrator dogodkov, v dinamičnem okolju se usmeri v prihodnost in deluje kot navigator, v izjemno dinamičnem okolju pa prerašča iz navigatorja v inovatorja.

Računovodja v vlogi usmerjevalca in oskrbnika ustrezne poslovne filozofije opozarja na pozitivne in negativne procese v podjetju in njegovem okolju, proučuje in ocenjuje poslovne odločitve ter svetuje tako posameznim oddelkom kot celotnemu podjetju. Kot moderator in integrator povezuje posamezna poslovna področja in zagotavlja fleksibilen informacijski sistem z ustreznimi metodološkimi osnovami.³⁴

Siegel in Sorensen (1999)³⁵ ugotavljata, da se namesto priprave standardiziranih poročil od računovodstva zahtevajo obsežnejše analize in interpretacija posredovanih informacij. Ker je računovodja dragocen in zanesljiv vir poslovnega znanja, postaja enakovreden član v procesu odločanja. Namesto pasivnega poročevalca postaja zaupni svetovalec in poslovni partner najvišjih odločevalnih ravni. V sklepih njune raziskave navajata, da računovodstvo izrazito presega svojo klasično podobo. Računovodska funkcija se decentralizira, hkrati pa se povečuje komunikacija z drugimi zaposlenimi – računovodja postaja zaradi znanja in izkušenj vodja številnih projektnih skupin. V njegovem delu se izraziteje poudarjajo analiza, soodločanje ter druge netradicionalne aktivnosti: strateško planiranje, svetovanje in izboljševanje poslovnih procesov.

Potočnik (1996, str. 129) dodaja zahteve po organizacijskih sposobnostih, sistematičnem in pragmatičnem načinu dela, zavestnem in razumnem prevzemanju tveganja, fleksibilnosti in ustvarjalnosti. Na slednjo opozarjajo tudi Turk in sodelavci (1999, str. 51) – računovodje bi morali postati “ustvarjalci novih sestavov in ureditev ter nadzorovalci starih, ne pa ostajati poustvarjalci uvedenih sestavov in ureditev oziroma njihovi izvajalci. Ustvarjalnost zahteva neprimerno večje znanje in osebno zavzetost. Osebne lastnosti, ki so pogoj za ustvarjalno mišljenje, so nekonvencionalnost, dvom o dognanem, kritičnost ter odpor do poenostavitve in mehaničnih miselnih vzorcev. Ustvarjalnost je drugačnost in izvirnost, torej v nasprotju s posnemanjem.”

³³ Na vlogo promotorja in moderatorja opozarja tudi Osmanagić Bedenik (1998, str. 36-37). Računovodja naj spodbuja povezovanje strokovnega znanja različnih funkcijskih področij in razumevanje vpliva posameznega problema oziroma posamezne rešitve na druga področja.

³⁴ *Kodeks poklicne etike računovodje* – § 3.5.2.: “Računovodja osebno odgovarja za gradnjo in delovanje računovodstva v svoji organizaciji. Dejavno se vključuje v oblikovanje in sprejemanje notranjih organizacijskih pravil ter skrbi za natančno razmejevanje pristojnosti in odgovornosti vsakega soudeleženca pri obravnavanju računovodskih podatkov ter pri pripravljanju in sprejemanju računovodskih informacij.”

³⁵ (Siegel, Sorensen – *Counting More, Counting Less: Transformations in the Management Accounting Profession*)

2.8 Spornost kreativnega računovodstva

Proces računovodskega informiranja vključuje vedno več elementov osebne presoje, saj fleksibilnost računovodskih standardov in druge regulative omogoča informatorjem določeno stopnjo svobode. Ekonomska dejstva lahko glede na zahteve interesnih skupin priredijo ali prikrijejo.

Pojem kreativnega računovodstva (ang. *creative accounting*) napeljuje na inovativno in izvirno delovanje, vendar je v literaturi pogosto predstavljen kot izrazito negativen pojav. Naser (1993, str. 2) opredeli kreativno računovodstvo kot poljubno, zavestno in načrtno transformacijo računovodskih izkazov v okviru obstoječih pravil in/ali njihovi selektivni uporabi. Iz študije, ki jo podajajo Amat, Blake in Dowds (1999),³⁶ je moč razbrati, da stroka obravnava kreativno računovodstvo kot pogosto, a varljivo in nezaželeno prakso.

Amat, Blake in Dowds izrecno opozarjajo na problematičnost spremenljive računovodske metodike, nerealnih ocen bilančnih kategorij, nerealnih napovedi ter navideznih in časovno uravnavanih transakcij. Pri tem navajajo, da je ena izmed glavnih oblik prilagajanja računovodskih izkazov glajenje prihodkov.³⁷ Podjetja imajo velik interes, da v letnih poročilih prikažejo stabilen tok prihodkov. V uspešnih obdobjih zato znižujejo ustvarjene dobičke in jih prenašajo v naslednja, manj uspešna leta. Stabilni in enakomerno naraščajoči prihodki naj bi po mnenju zagovornikov kreativnega računovodstva odvrčali investitorje od špekulativnih nagibov. Glajenje prihodkov naj bi preprečevalo pojav nerealno visokih pričakovanj v letih, ki sledijo gospodarski prosperiteti. Avtorji omenjene argumente zavračajo, saj naj bi imeli investitorji pravico do vseh informacij, ki nakazujejo spremenljivo naravo poslovanja. Poleg tega lahko glajenje prihodkov prikrije spremembe v dolgoročnem trendu dobičkonosnosti.

Amat, Blake in Dowds nadalje navajajo, da se povečevanje računovodskega dobička pogosto uporablja zato, da podjetje odvrne pozornost javnosti od dejanskih poslovnih problemov.³⁸ Uporaba kreativnega računovodstva lahko prikriva dejansko stopnjo zadolženosti in tveganosti, znižuje stroške dolga in na ta način povečuje tržno vrednost podjetja. Kreativno računovodstvo se po njihovih navedbah pogosto uporablja za načrtno ustvarjanje informacijske asimetrije na finančnih trgih, saj omogoča okoriščanje poslovodstva z notranjimi informacijami.

Menim, da odvisnost računovodje od vodstva podjetja onemogoča jasno presojo strokovnjakove osebne odgovornosti. Računovodja se lahko etično opredeli in zavrne

³⁶ (Amat, Blake, Dowds – *The Ethics of Creative Accounting*)

³⁷ Poleg *glajenja prihodkov* (ang. *income smoothing*) navaja Ličen Čok (2001, str. 15-20) še nekatere druge oblike kreativnega računovodstva: *poliranje oken* (ang. *window-dressing*) – prilagajanje izkazov na določen dan, npr. na dan bilanciranja ali najetja posojila; *tihe rezerve* in *izgube* (ang. *secret reserves*) – rezerve, ki niso vidne neposredno iz bilance, so pa predstavljene v poslovnem poročilu ali dodatku k bilancam; *zunajbilančno financiranje* (ang. *off-balance-sheet financing*).

³⁸ Podjetja lahko ravnajo tudi v nasprotni smeri; v primeru slabega poslovanja skušajo v finančnih poročilih povečati tekoče izgube in na ta način prikazati svetlejšo prihodnost – t.i. *big bath accounting* (Amat, Blake, Dowds, 1999).

kreativno računovodstvo, vendar je izvajanje omenjenega koncepta v veliki meri posledica odločitve posloводства. Od računovodje je smiselno pričakovati načelno zavračanje etično sporne računovodske prakse, mnogo težje pa je zahtevati njeno neizvajanje. Slednje največkrat presega možnosti, ki jih od strokovnjaka lahko objektivno pričakujemo.³⁹

2.9 Vplivi okolja na dejavnost računovodskega informiranja

V spremenjenih ekonomskih razmerah in nepredvidljivem poslovnem okolju AICPA (2002)⁴⁰ identificira glavna problemska področja sodobnega računovodskega informiranja in navaja izzive, s katerimi se soočajo strani, udeležene v procesu računovodskega informiranja.

Pri tem navaja, da naj bi bile spremenjene gospodarske razmere – upad realnih investicij, precenjenost tehnoloških delnic in splošni gospodarski pesimizem – osnovni vzrok nedavnega poloma kapitalskih trgov, ki se je končal z milijonskimi izgubami investitorjev in naraščajočo ravno brezposelnosti. Ker je streznitev sledila dolgotrajnemu obdobju prosperitete in optimizma investitorjev, je povzročila (pre)občutljivost kapitalskih trgov na informacije o dejanskem stanju v realnem sektorju. Vodstva podjetij se zavedajo, da lahko njihove pesimistične napovedi in izjave v trenutnih razmerah povzročijo pretiran odziv investitorjev, padec tržne vrednosti podjetja in posledično izgubo finančnih virov, zato se nagibajo k uporabi kreativnih, a etično spornih računovodskih metod.

Dodatni pritisk s strani kapitalskih trgov predstavljajo investitorji z zahtevami po kratkoročni dobičkonosnosti in rasti prihodkov, pogosto pa je posloводство pri svojih odločitvah omejeno z obstoječimi kreditnimi zavezami. AICPA nadalje navaja, da morebitna želja po poštenem in objektivnem prikazu ekonomskega stanja pogosto popušča pred pritiski vlagateljev in naraščajočo močjo konkurence. K etično neustreznemu ravnanju prispevajo tudi neustrezne motivacijske sheme. Opcije in drugi lastniški instrumenti sicer pripomorejo k reševanju problema agentskih odnosov, pogosto pa zaposlene navajajo k preoptimističnim napovedim, selektivni uporabi ali zlorabi obstoječih računovodskih načel.

Investicijske možnosti, ki izhajajo iz globaliziranih finančnih trgov, ter kreativnost investitorjev in finančnih svetovalcev botrujejo nastanku kompleksnih finančnih instrumentov in visoko strukturiranih transakcij, ki jih podjetja pogosto uporabijo za (pre)oblikovanje poslovnih izidov. Na drugi strani se vodstva podjetij soočajo s potrebo po

³⁹ Na prvi pogled se zdi, da lahko koncept kreativnega računovodstva v negativnem smislu označimo kot izrazito škodljivo ravnanje, vendar Amat, Blake in Dowds (1999) navajajo, da njegovo izvajanje načeloma ne zmanjšuje koristi lastnikov. Uravnavanje višine poslovnega izida povečuje navidezno stabilnost poslovanja in znižuje ceno dolga; oboje povečuje vrednost premoženja lastnikov. Prilagojen (višji) poslovni izid sicer povečuje nagrade namenjene poslovodu, vendar naj bi lastniki oportunistično vedenje agentov predvideli in ga upoštevali že pri sklepanju pogodb o zaposlitvi.

⁴⁰ (AICPA (*American Institute of Certified Public Accountants*) v sodelovanju z Andersen, Deloitte & Touche, Ernst & Young, KPMG, and PricewaterhouseCoopers – *Impact of the Current Economic and Business Environment on Financial Reporting*)

rasti in širitvi dejavnosti, kar zaradi povečanih finančnih potreb in spremenjenih organizacijskih razmerij pred oblikovalce računovodskih informacij postavlja dodaten izziv. AICPA nenazadnje opozarja na problem obsežnosti računovodskih standardov, smernic in njihovih interpretacij. Znanje, ki je potrebno v procesu računovodskega informiranja oziroma njegovega nadzora, postaja težko obvladljivo tudi za največja podjetja. Ob sočasni racionalizaciji poslovanja in zmanjševanju števila zaposlenih prihaja do preobremenjenosti ključnih kadrov, manjše natančnosti, preudarnosti in učinkovitosti notranjih kontrol.⁴¹

2.10 Pomen etičnega računovodstva

Pomen (etičnega) računovodskega informiranja je smiselno obravnavati iz najmanj dveh vidikov, saj računovodske odločitve vplivajo na organizacijo samo, pa tudi na skupine, ki so z organizacijo posredno ali neposredno povezane.

2.10.1 Odgovornost organizaciji

Ker računovodsko informiranje pridobiva nove pristojnosti v procesu odločanja, se večja odgovornost informatorjev do vodstva podjetja. Računovodsko informiranje v sodobnih organizacijskih sestavih ustvarja strokovno podporo strateškemu odločanju pri trajnem usmerjanju k organizacijskim ciljem. S sprejemanjem vloge sooblikovalca organizacijskega razvoja prevzema računovodja soodgovornost pri oblikovanju vizije, vodilne zamisli in nadrejenih strateških ciljev, presojanju tveganja strateških možnosti delovanja in razpoznavanju novih poslovnih priložnosti. (Osmanagić Bedenik, 1998, str. 40-43). Računovodja kot usmerjevalec, navigator in integrator poslovnega sistema sooblikuje poslovno-finančne cilje⁴² in prevzema posledice njihove izpolnitve. Etične so tiste odločitve o poslovno-finančnih ciljih, "ki prinašajo interesnim skupinam pravne osebe dolgoročni presežek koristi nad žrtvami in ki ta presežek pravično razdeljujejo mednje, praviloma v sorazmerju z vplivom, ki ga imajo na poslovanje pravne osebe. Etične so tudi odločitve o ciljih pravne osebe, ki interesnim skupinam kratkoročno prinašajo večje izgube kot koristi, če so te odločitve pravične" (Kodeks poklicne etike poslovnega finančnika).

V okviru organizacije je potrebno opozoriti na odgovornost, ki izhaja iz zaupne narave informacij, s katerimi razpolaga računovodja. Od strokovnjaka se pričakuje spoštovanje oziroma varovanje zaupnosti in občutljivosti njemu dostopnih informacij ter skrb za

⁴¹ De George (1990, str. 265-269) dodaja, da je delo zunanje revizije omejeno le na preverjanje skladnosti računovodskih izkazov s splošno sprejetimi računovodskimi načeli in standardi; revizija pri tem ne odgovarja za resničnost posredovanih podatkov. Poleg tega opozarja na nenehen konflikt med načelom zaupnosti in načelom javnega interesa.

⁴² Stroka navaja različne vrste ciljev, ki upoštevajo zakonske ali druge splošno uveljavljene norme: zadovoljevanje interesov članov organizacije kot tudi drugih posameznikov in skupin, proizvodnja dobrin, učinkovitost in dobičkonosnost, vlaganje v sposobnost za obstajanje, mobilizacija virov, upoštevanje pravil ipd. (Turk, Kavčič, Kokotec-Novak, 1998, str. 66).

strukture in sisteme, ki podpirajo varovanje zaupnih informacij, njihov nadzor ipd.⁴³ Nenazadnje je računovodja odgovoren zaposlenim, saj lahko s pristranskimi in strokovno pomanjkljivimi odločitvami ogrozi prihodnost podjetja in socialno varnost zaposlenih.⁴⁴

2.10.2 Odgovornost javnosti

Etično informiranje prispeva k zmanjševanju informacijskega tveganja, ki se odraža v netočnosti, nepopolnosti in pristranskosti posredovanih informacij. Pomembnost in zanesljivost posredovanih informacij sta pogosto navajani kot temeljni kвалiteti računovodskih informacij za presojo, oceno, sklepe in odločitve zunanjih uporabnikov.

Boynton in Kell (1995, str. 35-36) vidita osnovne vzroke informacijskega tveganja v navzkrižju interesov informacijskih uporabnikov. Le-to se kaže v zavestnem vplivanju vodstva na oblikovanje računovodskih izkazov in informacijski diskriminaciji določenih skupin uporabnikov.⁴⁵

Etična zavest pri oblikovanju računovodskih informacij je zato še posebej pomembna pri tistih poslovno-finančnih odločitvah, ki zaradi obstoja določene informacijske vrzeli temeljijo le na računovodskih izkazih. Boynton in Kell (1995, str. 35-36) navajata, da so uporabniki informacij pogosto fizično in časovno oddaljeni od virov podatkov, zato načeloma niso sposobni preveriti verodostojnosti posredovanih informacij. AICPA⁴⁶ poudarja, da je zanesljivo in transparentno finančno poročanje temeljni pogoj za nemoteno in učinkovito delovanje kapitalskih trgov. Na osnovi računovodskih informacij sprejemajo odločitve potencialni in obstoječi investitorji, upniki in drugi poslovni udeleženci. Zavajajoče računovodske informacije onemogočajo oceno in obvladovanje dejanskih tveganj celo institucionalnim investitorjem, ki razpolagajo z dovršenim finančnim znanjem in instrumentarijem. Tveganju so izpostavljene banke, zavarovalnice, pokojninski skladi in druge konzervativne finančne institucije, katerih propad lahko povzroči resne ekonomske in socialne posledice. Zavajajoče računovodske informacije povzročijo nenazadnje izgubo

⁴³ Vendar te zaupnosti ne smemo pojmovati v absolutnem smislu. *Kodeks poklicne etike računovodje* – § 3.2.1.: “Računovodja je dolžan varovati zaupne informacije, s katerimi se seznanja pri svojem delu, razen če ima izrecno dovoljenje za razkrivanje tako pridobljenih informacij in če ga k razkrivanju zavezuje zakon.”

⁴⁴ Turk (2001, str. 177-178) navaja, da je odličnost ekonomista (računovodje) potrebno presojati tudi prek njegovega prizadevanja za odličnost organizacije v razmerju do njenih zaposlencev.

⁴⁵ Tudi Whittington in Pany (2000, str. 6-8) dvomita v sposobnost vodstva podjetja, da javnosti posreduje objektivne in nepristranske računovodske izkaze. Nerividirani računovodski izkazi v očeh uporabnikov ohranjajo t.i. *credibility gap*, ki je lahko posledica (sicer poštenih) brezskrbno pripravljenih računovodskih izkazov, nenamernih računovodskih napak ali namernega prikrivanja ekonomskega stanja. AICPA zato navaja tri osnovne kvalitativne vidike računovodskih in poslovnih poročil za potrebe zunanjih uporabnikov: bistvenost, zanesljivost in primerljivost. Zanesljivost temelji na resničnosti navedenih podatkov in sposobnosti uporabnikov, da to resničnost preverijo. Temelj primerljivosti je medčasovna metodološka stanovitnost in usklajenost z računovodskimi standardi (AICPA - *The Information Needs of Users*).

⁴⁶ (AICPA – *Impact of the Current Economic and Business Environment on Financial Reporting*)

zaupanja na kapitalskih trgih; investitorji z zmanjšanjem finančnih naložb odtegnejo podjetjem del finančnih virov in upočasnijo gospodarsko rast.⁴⁷

De George (1990, str. 265-269) meni, da se z največjo moralno odgovornostjo soočajo pooblaščen javni računovodje, katerih osnovna naloga je podati strokovno mnenje o resničnosti in verodostojnosti računovodskih izkazov. Hkrati opozarja na problematičnost odnosa podjetje – pooblaščen javni računovodja. Od slednjega se sicer zahteva finančna neodvisnost, ki pa je v večini primerov zelo vprašljiva. Podjetje je namreč tisto, ki najema in plačuje storitve revidiranja.

Razumljivo je, da tudi računovodstvo v okviru podjetja deluje pod pritiski vodstva,⁴⁸ vendar mu De George ne posveča bistvene pozornosti. Potrebno pa je opozoriti na dejstvo, da dinamika poslovnega okolja in kompleksnost računovodskih izkazov povečujeta tveganje napačne interpretacije ekonomske stvarnosti. Večja je tudi možnost nenamernih napak v procesu računovodskega informiranja, zato je informatorjeva etična dolžnost prizadevanje po ustreznem znanju, obvladovanju sodobne metodologije, ustrezni poklicni skrbnosti in približevanje idealu strokovne oziroma osebne odličnosti.

2.11 Možne rešitve

AICPA⁴⁹ navaja instrumentarij, s katerim lahko ravnateljstvo in revizija pripomoreta k obvladovanju informacijskega tveganja in večji zanesljivosti računovodskih informacij.

Vodstvo podjetja mora:

- nedvoumno izraziti zahtevo, da je sprejemljivo le popolno in objektivno računovodsko poročanje;

⁴⁷ Na drugi strani Amat, Blake in Dowds (*The Ethics of Creative Accounting*) navajajo, da nekateri avtorji zaupajo v moč učinkovitih finančnih trgov. Menijo, da prilagojena računovodska poročila ne morejo zavesti finančnih analitikov, celo nasprotno. V očeh analitikov naj bi bile računovodske spremembe v smeri izboljšanja poslovnih in finančnih izidov posledica slabega preteklega poslovanja oziroma potencialni indikator slabih poslovnih obetov.

Hipoteza očitno predpostavlja, da so analitiki seznanjeni z načrtnim preoblikovanjem računovodskih izkazov, kar pa je malo verjetno. To nam dokazujejo Enron, Microstrategy, Global Crossing, Merck, WorldCom, Informix, WR Grace, Sunbeam, Xerox, Lucent, HBO McKesson itd.

⁴⁸ Wallace (1991, str. 185) povzema pet skupin faktorjev, ki lahko odločilno vplivajo na strokovno neodvisnost gospodarskega zaupnika: *psihološki dejavniki* (objektivnost in strokovnjakova sposobnost za oceno in izvedbo ustreznih ukrepov, ne glede na njihove morebitne posledice), *ekonomski dejavniki* (ekonomska neodvisnost strokovnjaka), *zunani vplivi* (zavest družbene odgovornosti – javno dobro, obstoj zakonske regulative in drugih organov nadzora), *strokovna usposobljenost* gospodarskega zaupnika (poznavanje relevantnega strokovnega področja in zakonskih okvirov) ter *obstoj* jasno opredeljenih *strokovnih načel in standardov*.

V gospodarstvu je računovodstvo imanentno odvisno od ekonomskih spodbud ravnateljstva. Menim, da problem postane še posebej pereč, ko se ekonomski odvisnosti pridružita še šibka etična zavest in pomanjkljiva strokovna osnova. Ker sta slednji domeni vsakega posameznika, je tudi odgovornost individualna.

⁴⁹ (AICPA – *Impact of the Current Economic and Business Environment on Financial Reporting*)

- ob upoštevanju sprememb poslovnega okolja in računovodske regulative oceniti in preveriti ustreznost notranjih kontrol;
- zagotoviti udeležbo višjih odločevalnih ravni pri reševanju temeljnih vprašanj računovodske metodike in poročanja;
- vzpostaviti ustrezen okvir komuniciranja z neodvisnimi revizorji;
- težiti k popolnim in takojšnjim razkritjem vseh pomembnejših računovodskih informacij;
- zagotoviti realne ocene in trezno presojo ekonomskega stanja;
- sprejemati odločitve, ki ne temeljijo na zelenih vrednostih računovodskih kazalnikov, ampak na trdnih ekonomskih dejstvih;
- v primeru strokovnih dilem poiskati nasvet ustreznih institucij.

Revizorji morajo:

- razumeti spremembe poslovnega okolja, s katerimi se sooča sodobna organizacija;
- razumeti delovanje notranjih kontrol in njihov potencialni vpliv na učinkovitost organizacije;
- identificirati kritična področja v procesu računovodskega informiranja, še posebej tista, ki so povezana z ocenjevanjem in osebno presojo;
- kljub morebitnim pozitivnim izkušnjam pristopati k reviziji objektivno in z ustrežno mero strokovnega skepticizma;
- posebno pozornost namenjati zahtevnejšim transakcijam;
- prepoznati potrebo po nadgradnji lastnega strokovnega znanja;
- pospeševati komunikacijo z vodstvom podjetja;
- v primeru strokovnih dilem zahtevati dodatna pojasnila vodstva oziroma poiskati dodatna strokovna mnenja.

3 STANDARDI ETIČNEGA RAVNANJA

3.1 Pomen standardov etičnega ravnanja

Iz dosedanjih ugotovitev je mogoče sklepati, da sodobna družba od strokovnjakov pričakuje višjo raven profesionalnega vedenja, kot jo narekuje obstoječa zakonodaja.⁵⁰ Zahteva oziroma želja javnosti po nadzoru pomembnejših gospodarskih segmentov se odraža v naraščajočem pomenu poklicnih etičnih standardov. Meigs in Meigs (1999, str. 617-618) ugotavljata, da je nastanek poklicnih etičnih standardov pogosto posledica želje po ohranitvi ali izboljšanju javne podobe stroke. Ker so poklicni standardi veliko bolj

⁵⁰ Primer: AICPA v uvodu načel poklicnega vedenja spodbuja člane k samodisciplini, ki presega zahteve zakona in druge regulative (AICPA – *Code of Professional Conduct, Preamble*).

specifični in problemsko usmerjeni kot klasična zakonodaja, naj bi bila stroka pri tovrstni regulaciji tudi bolj uspešna.

Etična regulativa zahteva v spremenljivih gospodarskih okoliščinah izredno fleksibilen instrumentarij. Temu kriteriju pogosto ne zadostijo niti profesionalni etični kodeksi. Berlogar (2000, str. 63) zaradi naraščajoče gospodarske dinamike dvomi v dejansko moč kodeksov. Pri tem navaja, da je etično odločanje interakcija situacijskih in individualnih komponent, katere posledice težko uravnava kakršenkoli kodeks. Kodeks lahko v nekaterih primerih zmanjša negotovost etično spornih odločitev, ko eksplicitno definira in zaostri etične standarde. Lahko pa strokovnjaka tudi odvezuje, če določenih standardov ne uspe definirati ali jih definira na neustrezen način.

Kljub vsemu ohranjajo načela, kodeksi in podobni predpisi določen pomen. V praktični uporabi navajajo izrecna svarila, ki naj bi spodbujala etično vedenje in kazala javnosti ustrezno podobo določene profesionalne skupnosti. Na drugi strani lahko izrecno prepovedujejo nekatera dejanja svojih članov, če se le-ta ne skladajo z visokimi etičnimi standardi, ki zagotavljajo kakovostno delo, zaupanje in pričakovano javno podobo.⁵¹

3.2 Splošni model etičnega odločanja

Nepredvidljivost etično spornih situacij postavlja zahtevo po obstoju osnovnega okvira etičnega ravnanja v praksi. Strukturiran oziroma vnaprej programiran način obravnavanja etičnih problemov je zaradi obsega in načina dela še posebej potreben pri delu računovodij in drugih gospodarskih zaupnikov. Taylor in Glezen (1996, str. 124-126) ter Whittington in Pany (2000, str. 63-67) prikazujejo okvirni model strukturiranega etičnega odločanja.

1. Identifikacija problema, zbiranje in ugotavljanje vseh pomembnih dejstev o okoliščinah, ki sprožajo etična vprašanja in ustvarjajo potrebo po etični odločitvi.
2. Identifikacija posameznikov in interesnih skupin povezanih z reševanjem etične dileme.
3. Iskanje možnih alternativ.
4. Identifikacija možnih omejitev povezanih s posamezno odločitvijo. Whittington in Pany opozarjata na individualne oziroma notranje omejitve in standarde. Lojalnost, resnicoljubnost, nepristranskost in druge moralne vrline lahko v posameznikovem vrednostnem sistemu dosega različni pomen in tako vplivajo na različno etično presojo. Zunanje omejitve in standardi so posamezniku posredovani s strani organizacije, poklica ali širše družbe.

⁵¹ Neetičnost škoduje strokovnjaku, stroki in pravni osebi, v kateri deluje. *Kodeks poklicne etike poslovnega finančnika* navaja, da posameznik z moralno spornimi odločitvami in dejanji izgublja ugled v očeh sodelavcev, nadrejenih in lastnikov. Izgublja njihovo podporo, sodelovanje, zaupanje in naklonjenost, pa tudi možnosti za osebni razvoj. Hkrati škoduje poslovnemu ugledu in verodostojnosti pravne osebe, zmanjšuje njeno poslovno uspešnost in večja poslovna tveganja. Neetično odločanje nenazadnje zbuja sum o zakonitosti poslovanja, kar povzroča zaostritev nadzora nad delovanjem pravne osebe in zmanjšuje njeno učinkovitost.

5. Analiza verjetnih učinkov in posledic izvedbe določene odločitve. Dolgoročne in kratkoročne posledice se nanašajo na odločevalce, tj. nosilce etične dileme, kot tudi na posredne udeležence določene odločitve.
6. Izbira najustreznejše smeri delovanja.

3.3 Zasnova kodeksa

Zasnova profesionalnega etičnega kodeksa mora omogočati pokrivanje čim širšega spektra etičnih dilem; na drugi strani se mora kodeks fleksibilno prilagajati zahtevam sodobnega konkurenčnega okolja. Med obstoječimi kodeksi s področja računovodskega informiranja se zdi še posebej zanimiv kodeks AICPA; menim, da mu uspeva vsaj delno presepati statično naravo in omejitve drugih kodeksov. Kodeks AICPA je namreč zasnovan v dveh delih: temeljna načela in pravila se neprenehoma nadgrajujejo z dodatnimi pojasnili in interpretacijami.

Zasnovo kodeksa AICPA podrobno prikazujeta Whittington in Pany (2000, str. 68-69). Temelj kodeksa predstavljajo načela poklicnega ravnanja, ki opredeljujejo strokovnjakovo zavezanost poklicni odgovornosti, strokovnosti in javnemu interesu. Načela so dokončne zasnove in predstavljajo osnovni okvir pravilom, ki določajo sprejemljivo oziroma zeleno profesionalno vedenje. Kompleksnost zahtevanega strokovnega znanja in vpetost velikega števila interesnih skupin v poslovna razmerja lahko povzročita napačno interpretacijo in uporabo pravil. V okviru AICPA zato višji strokovni odbori podajajo dodatne razlage pravil, pa tudi njihovo interpretacijo in uporabo v točno določenih poslovnih situacijah.

3.4 Kodeks IMA

Navedeni standardi so namenjeni potrebam poslovnega računovodstva⁵² in določajo načela pristojnosti, zaupnosti, celovitosti in objektivnosti.

Načelo pristojnosti – računovodje so odgovorni za:

- vzdrževanje ustrezne ravni izvajanja poklicnih nalog, zaradi česar so dolžni neprenehoma razvijati svoje lastno znanje in strokovnost;⁵³
- opravljanje strokovnih dolžnosti v skladu z ustreznimi zakoni, pravili in tehničnimi standardi;
- pripravo celovitih, razumljivih ter jasnih poročil in priporočil, potem ko so ustrezno analizirali odločujoče in zanesljive informacije.

⁵² IMA (*Institute of Management Accountants*) z izrazom *poslovnega računovodstva* pojmuje računovodje, ki so zaposleni v zasebnih podjetjih, neprofitnih organizacijah ali vladnih ustanovah. Poslovnega računovodstva se lahko specializirajo na številnih področjih: interna revizija, davčno svetovanje, finančna poročila, informacijska podpora vodstvu pri planiranju in kontroli poslovanja.

⁵³ IMA od svojih članov zahteva brezpogojno zavezanost strokovni rasti in najvišjim etičnim standardom. Poslovnega računovodstva mora spoštovati (nacionalna) profesionalna etična načela, če so leta najmanj enakovredna navedenim načelom (IMA – *Standards of Ethical Conduct*).

Načelo zaupnosti – računovodje so odgovorni za:

- varovanje zaupnih informacij, do katerih pridejo pri svojem delu, razen če jim je objava zaupnih informacij dovoljena ali to od njih zahtevajo pooblaščen uradni organi;⁵⁴
- ustrezno seznanjanje podrejenih o zaupni naravi informacij, do katerih le-ti prihajajo pri svojem delu, in spremljanje njihove dejavnosti tako, da bo zagotovljena zahtevana zaupnost;
- izogibanje uporabe ali razkrivanja zaupnih informacij, do katerih prihajajo pri svojem delu, za pridobitev lastne neetične ali nezakonite prednosti oziroma neetične ali nezakonite prednosti tretjih oseb.

Načelo celovitosti – računovodje so odgovorni za:

- odpravljanje obstoječih oziroma preprečevanje novih navzkrižij in seznanjanje vseh vpletenih strani z načini, kako se omenjenim konfliktom izogniti;
- izogibanje tistim aktivnostim, ki bi lahko ogrozile njihovo sposobnost opravljanja poklicnih dolžnosti na etičen način;
- zavračanje daril, uslug ali drugih oblik gostoljubnosti, ki bi lahko vplivali na njihovo delovanje;
- izogibanje vsem dejanjem, ki bi neposredno ali posredno ogrožala podjetniške legitimne ali etične cilje;
- poznavanje in dosledno upoštevanje strokovnih ali drugih omejitev, ki bi lahko ogrožale odgovorno presojo ali dosežke neke dejavnosti;
- posredovanje ugodnih in neugodnih informacij, strokovne presoje ali mnenj;
- izogibanje vključevanju ali podpiranju vsake dejavnosti, ki bi lahko škodila ugledu računovodske stroke.

Načelo objektivnosti – računovodje so odgovorni za:

- pošteno in objektivno posredovanje informacij;
- popolno razkritje vseh odločujočih informacij, za katere se smiselno pričakuje, da bodo vplivale na uporabnikovo razumevanje predstavljenega poročila, komentarja in priporočila.

(IMA – Statement on Management Accounting 1C: Standards of Ethical Conduct)

Iz prikazanih načel je moč razbrati, da kodeks IMA neposredno ne obravnava načela neodvisnosti, kar pa ne predstavlja bistvenega odmika od priporočil IFAC.⁵⁵ Poslovodni

⁵⁴ Tudi IFAC dopušča razkritje informacij in prekršitev načela lojalnosti v treh primerih: razkritje je dovoljeno s strani nadrejenih (pri tem se upošteva interes vseh udeleženih strani); obstajajo zakonske zahteve po razkritju; obstaja poklicna pravica ali dolžnost po razkritju (IFAC – *Code of Ethics for Professional Accountants, Part A, Sec. 4.8*).

računovodja je ekonomsko odvisen od svojega delodajalca, vendar se od njega vseeno pričakuje posredovanje poštenih in neizkrivljenih informacij o ekonomskem stanju podjetja. Pri izpolnjevanju tega cilja mu pomagajo smernice, ki jih kodeks IMA navaja v okviru načel celovitosti in objektivnosti. Načelo zaupnosti in načelo celovitosti z zahtevo po seznanjanju vpletenih strani o navzkrižju interesov, možnih konfliktih oziroma njihovem preprečevanju usmerjata računovodjo v njegovih odnosih s poslovodstvom, medtem ko je odgovornost računovodje do skupin, ki se opirajo na računovodske izkaze, in širše javnosti povzeta v načelu objektivnosti.

Poslovodni računovodja lahko sumi, da aktivnosti, ki se od njega zahtevajo, niso v skladu s sprejetimi etičnimi načeli. Meigs in Meigs (1999, str. 627) poudarjata, da v večini primerov računovodja za te aktivnosti ni odgovoren, saj nima niti pravice niti možnosti preiskovati in nadzorovati ravnanja svojih nadrejenih. Poleg tega računovodja pogosto nima dovolj informacij za odločitev o etični ustreznosti omenjenih dejanj.

Skoraj identična vodila za člane računovodskih, pa tudi drugih zaupniških poklicev, navaja Wallace (1991, str. 205-206). Temeljna dolžnost strokovnjaka je vzdrževanje visoke strokovne ravni poklicnega dela.⁵⁶ V nobenem primeru ne sme z zavestno izkrivljenimi informacijami ali njihovo neprimerno interpretacijo namerno zavajati uporabnika informacij. Ves čas je potrebna jasna osebna zavest, da je poštenost temeljni princip in osnova zdravih družbeno-ekonomskih razmerij. Strokovnjak si mora prizadevati za objektivnost, potrebno poklicno skrbnost in strokovno neodvisnost. Sposoben mora biti prepoznati in ovrednotiti finančna ali osebna razmerja, ki ogrožajo njegovo objektivnost.

Wallace (1991, str. 205-206) nadalje navaja, da je zaupnost potrebno spoštovati v okviru organizacijskih meja, pa tudi izven njih. Narava dela lahko pripelje strokovnjaka v navzkrižje interesov; lojalnost do podjetja ali strokovnega okolja si lahko nasprotuje s širšim družbenim interesom. Posameznik je dolžan razkriti dejstva, ki so v nasprotju z zakonom, uveljavljenimi poklicnimi ali širšimi družbenimi standardi. Če strokovnjak

⁵⁵ IFAC ponuja okvir delovanja, ki strokovnjaku omogoča identifikacijo, oceno in ustrezen odziv na dejavnike, ki bi lahko ogrozili njegovo neodvisnost. IFAC razlikuje med dvema vrstama profesionalne neodvisnosti:

- *Independence of mind*: strokovnjakova sposobnost, da oblikuje svoje mnenje neodvisno od dejavnikov, ki vplivajo na njegovo profesionalno presojo, v skladu z načeli objektivnosti in z ustrezno kritično distanco.
- *Independence in appearance*: izogibanje dejanjem in okoliščinam, ki porajajo dvom o strokovnjakovi poštenosti in objektivnosti.

(Pendergast – *Harmonization of Independence Standards for Accountants Around the World*; gl. tudi: IFAC – *Code of Ethics for Professional Accountants, Part B, Se. 8.8*)

Etično neoporečno ravnanje zahteva obe obliki neodvisnosti. Ker lahko javnost presoja in nadzoruje le drugo obliko, je pomen osebne moralne zavesti in iniciative toliko večji (Pendergast, – *Harmonization of Independence Standards for Accountants Around the World*).

⁵⁶ Visoka strokovna usposobljenost (*ang. attainment of professional competence*) mora temeljiti na splošnih in specifičnih akademskih znanjih, pa tudi na ustreznih delovnih izkušnjah. Vzdrževanje strokovne usposobljenosti (*ang. maintenance of professional competence*) zahteva neprestano spremljanje računovodske stroke, nacionalnih in mednarodnih računovodskih predpisov, zakonodaje in druge regulative (IFAC – *Code of Ethics for Professional Accountants, Part A, Sec. 3.2*).

dvomi v svojo dolžnost oziroma pravico do razkritja zaupnih informacij, naj poskuša razrešiti etični dvom s posvetovanjem znotraj organizacije oziroma v okviru drugih strokovnih teles.⁵⁷ Informacije, ki jih posameznik pridobi med izvajanjem poklicnih dolžnosti, se ne smejo uporabiti za lastno okoriščenje ali pridobivanje neupravičenih prednosti tretjih oseb. V primeru spremembe zaposlitve mora strokovnjak zavzeti ustrezno kritično distanco do znanja in zaupnih informacij povezanih s preteklo zaposlitvijo. V primeru osebne odgovornosti za pripravo ali potrditev informacij, ki bodo posredovane javnosti, je potrebno zagotoviti njihovo skladnost z načeli informiranja oziroma nedvoumno in pošteno navesti razloge za morebitna odstopanja od uveljavljenih načel.

Splošni zahtevi po poštenem in objektivnem prikazovanju ekonomskega stanja, strokovni usposobljenosti, prizadevnosti in poklicni skrbnosti dodajajo nekateri kodeksi tudi zahtevo po uslužnosti, pozornosti in spoštovanju vseh vpletenih strani.⁵⁸

3.5 Kodeks poklicne etike računovodje v Sloveniji

3.5.1 Temeljna načela poklicne etike

Računovodja mora v skladu s sklepi in smernicami Zveze računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije vzdrževati visoke standarde strokovne sposobnosti, morale in dostojanstva. Od računovodje se pričakuje učinkovito opravljanje strokovnih nalog in dolžnosti ter popolno spoštovanje načel osebne in strokovne etike: strokovnost, zaupanje, poštenost, resnicoljubnost in vsestranska prizadevnost. Strokovnost se dosega s stalnim spremljanjem dosežkov na računovodskem področju, nenehnim izpopolnjevanjem, medsebojnim sodelovanjem, prenašanjem znanja in izkušenj. Računovodja sodeluje z drugimi zaposlenimi na osnovi tovarištva, spoštovanja in odkritosti.

3.5.2 Namen kodeksa poklicne etike

Namen kodeksa⁵⁹ je nedvoumna opredelitev poklicno-etičnih dolžnosti računovodje; njihovo spoštovanje je bistveni pogoj za doseganje ciljev računovodske stroke. Računovodja ne sme ravnati v nasprotju z navedenimi načeli ali dopuščati njihovih kršitev. Pri svojem delu je dolžan spoštovati obveznosti, ki izhajajo iz članstva v Zvezi, stroke, zahtev javnosti ter poklicne in osebne etike.

⁵⁷ IMA računovodji predlaga, da v primeru večjih etičnih dilem sledi ustaljeni politiki oziroma načinu reševanja konfliktov v podjetju. V primeru neustreznosti pristopa naj se v reševanje problema vključijo tudi višje odločevalne ravni. Če moralni konflikt še vedno ni rešen, računovodji ne preostane drugega, kot da odstopi s položaja ali zapusti pravno osebo. (Meigs in Meigs, 1999, str. 626; gl. tudi: IMA – *Standards of Ethical Conduct, Resolution of Ethical Conflict*) IFAC opozarja na strokovnjakovo sočasno lojalnost organizaciji in stroki ter na možnost njenega konflikta. Računovodja naj bi primarno sledil legitimnim in etičnim ciljem organizacije. Le-ta od strokovnjaka ne more zahtevati kršitve zakona, profesionalnih pravil in načel, izkrivljanja ali prikrivanja dejstev oziroma potrjevanja neresničnih informacij (IFAC – *Code of Ethics for Professional Accountants, Part C, Sec. 15.1*).

⁵⁸ (gl.: Institute of Chartered Accountants in England & Wales – *Guide to Professional Ethics*)

⁵⁹ Kodeks poklicne etike računovodje je sprejel svet Slovenskega inštituta za revizijo 29. aprila 1995.

3.5.3 Načela obnašanja računovodje

Strokovnost in odgovornost

Nenehno izpopolnjevanje teoretičnega računovodskega znanja in veščin mora biti nadgrajeno z najširšim, najpopolnejšim in najbolj vsestranskim poznavanjem gospodarske teorije in prakse. Računovodja mora biti pri oskrbovanju odločitvenih ravni s pomembnimi in zanesljivimi informacijami sposoben ločevati bistveno od nebistvenega. Prevzemati sme le tiste naloge, za katere lahko upravičeno pričakuje, da jih bo opravil nepristransko in strokovno neoporečno. Računovodja deluje v skladu s slovenskimi oziroma mednarodnimi predpisi in standardi. Pri tem opozarja višje odločitvene ravni na vsako opaženo kršitev ali nespoštovanje omenjenih pravil. Računovodja zavestno ne sme sodelovati v nezakonitih oziroma nedovoljenih dejavnostih.

Zaupnost

Računovodja je dolžan varovati in preudarno uporabljati zaupne informacije, s katerimi se srečuje pri svojem delu. Načelo zaupnosti lahko krši le v primeru izrecnega dovoljenja ali zakonske zahteve po razkritju tako pridobljenih informacij. Zaupanih informacij ne sme uporabljati za pridobivanje osebne koristi ali drug namen, ki bi bil v nasprotju z zakonom. Kot gradnik informacijskega sistema je dolžan seznanjati podrejene z zaupno naravo informacij, pa tudi nadzorovati in preverjati spoštovanje omenjenega načela.

Poštenost

Računovodja se mora izogibati vsaki dejavnosti, ki bi mu lahko onemogočila pošteno opravljanje dolžnosti ali bi utegnila škodovati strokovnemu in moralnemu ugledu računovodje oziroma stroke. Računovodja se je dolžan izogibati dejanskim ali navideznim navzkrižjem interesov in obveščati prizadete strani o vsakem možnem navzkrižju. Računovodja mora obveščati o pozitivnih in negativnih pojavih, svoji strokovni presoji, pa tudi o strokovnih pomanjkljivostih ali drugih ovirah, ki onemogočajo odgovorno presojanje ali uspešno opravljanje posameznih aktivnosti.

Resničnost

Informacije, ki jih računovodja posreduje višjim ravнем, morajo biti prikazane pošteno in resnično. Popolnoma morajo biti razkrite vse pomembne informacije, ki bi utegnile slabo vplivati na uporabnikovo razumevanje poročil, pripomb in predlogov.

Prizadevnost

Osebna odgovornost računovodje za gradnjo in delovanje računovodskega sistema vključuje oblikovanje in sprejemanje notranjih organizacijskih pravil ter razmejevanje pristojnosti in odgovornosti vsakega soudeleženca pri obravnavanju računovodskih podatkov oziroma pripravljanju in sprejemanju računovodskih informacij. Od računovodje se zahteva vsebinsko poenotenje notranjih in zunanjih računovodskih poročil ter njihova prilagojenost uporabnikovim potrebam, zgoščenost in razumljivost. Informacije morajo biti problemsko usmerjene; le tako lahko pomagajo povečevati učinkovitost in gospodarsko

uspešnost. Natančnost in pravočasnost posredovanih informacij je možna le, če je v organizaciji določena odgovornost vseh udeležencev pri oblikovanju, gibanju in obdelovanju računovodskih listin. Nenazadnje si računovodja prizadeva za take organizacijske rešitve, ki spoštujejo celovitost računovodske dejavnosti in ločujejo od izvedbenih dejavnosti.

SKLEP

V gospodarskem segmentu družbeno-ekonomskih razmerij je splošna etična naravnost ključni element, saj posamezniku omogoča aktivno vlogo v procesih, ki jih sicer uravnavajo zakonitosti trga in pravna regulativa. Menim, da je jasna etična zavest še posebej potrebna ob pojavu etičnega pluralizma in drugih etičnih vzorcev, ki vodijo v moralni relativizem oziroma izgubo čuta za osebno pobudo in odgovornost. Sredinskost in povprečnost etičnih načel zmanjšuje njihovo normativno naravo, v očeh javnosti pa zbuja nemoč ob njeni očitni nezmožnosti, da regulira delo strokovnjaka. Strah pred pozabo, izgubljanjem moči, vpliva in samoumevnosti določene oblike morale je pripeljal do oblikovanja notranjih kontrol poklicnih združenj, ki strokovnjaku omogočajo, da na njihovi osnovi oblikuje sebe, odnos do stroke in družbe. Kodeksi predstavljajo vodilo in sodilo pri opravljanju poklicnih dolžnosti, oporo pri delovanju v skladu z osebnimi vrednotami ter pomoč pri doseganju zaupanja nadrejenih in lastnikov. Kot temelj strokovnjakovega samonadzora prispevajo k dolgoročni uspešnosti pravne osebe, uveljavitvi stroke in kulture pravne osebe. Šibka stran kodeksov je njihova togost in omejena normativna moč, ki onemogoča univerzalne rešitve na področju poklicno-etične regulative. Ravno zato mora osebna etična iniciativa zapolniti praznino med zahtevami poklicnega dela, ki jih urejata trg in zakonodaja, in dejanskimi potrebami poklicnega dela. Nujno dopolnilo kodeksov je etična nadgradnja strokovnjaka, ki temelji na vrhunskem metodološkem in fenomenološkem znanju in njegovem hotenju, da v spornih situacijah ravna etično neoporečno. Upoštevati je potrebno dejstvo, da je strokovnjak pri svojih odločitvah omejen z lastnimi objektivnimi sposobnostmi, omejuje pa ga tudi zahteva po svobodi in dostojanstvu ljudi.

Strokovnjakova sposobnost identifikacije in reševanja večplastnih problemov ter njegova etična orientacija na stičišču zakonskih, strokovnih in etičnih predpisov postajata še posebej aktualna ob trenutnih spremembah poslovnega okolja in novi organizacijski paradigmi. Koncept sodobne organizacije z zahtevo po hitrosti, fleksibilnosti, integrativnosti in inovativnosti briše notranje in zunanje organizacijske meje. Procesno pojmovanje poslovnih sistemov predpostavlja tesno povezanost informacijskega sistema z najvišjo organizacijsko ravno v podjetju – temeljna informacijska dejavnost posega v samo jedro strateškega odločanja. Klasično pojmovano vlogo računovodje je prerasla podoba usmerjevalca, moderatorja in oskrbnika poslovne filozofije. Zahteve po organizacijskih sposobnostih, sistematičnem in pragmatičnem načinu dela, razumnem prevzemanju tveganja, odličnem poznavanju relevantnih računovodskih znanj, splošni razgledanosti in ustvarjalnosti postavljajo pred računovodjo svojevrsten etični imperativ.

Objektivno ovrednotenje ekonomskih dejstev, zaupnost, nepristranskost, primerljivost in zanesljivost računovodskih informacij so zahteve, ki jih od računovodskega informiranja pričakujejo vse interesne skupine. Zavestno izkrivljanje informacij in načrtna informacijska asimetrija zmanjšujeta gospodarsko uspešnost, učinkovitost in moč tržne samoregulative. Dejavnost računovodskega informiranja se sooča z najvišjo stopnjo družbene odgovornosti, saj lahko v primeru nestrokovnega in neodgovornega ravnanja povzroči izrazito negativne in dolgotrajne družbeno-ekonomske posledice.

Osebni interpretaciji pojava, ki v veliki meri temelji na informatorjevi individualni percepciji in kulturnih usmeritvah, se je v procesu računovodskega informiranja težko izogniti. Potrebna pa je strokovnjakova zavest, da se nahaja v vlogi generatorja ekonomske resnice, in želja po objektivnem prikazu gospodarske stvarnosti.

LITERATURA

1. Amat Oriol, Blake John, Dowds Jack: The Ethics of Creative Accounting. [URL: <http://www.econ.upf.edu/deehome/what/wpapers/postscripts/349.pdf>], december 1999.
2. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA): Code of Professional Conduct. [URL: <http://www.aicpa.org/about/code/index.htm>], 6.6.2002.
3. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA): Impact of the Current Economic and Business Environment on Financial Reporting. [URL: http://ftp.aicpa.org/public/download/news/risk_factor.doc], 15.7.2002.
4. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA): The Information Needs of Users. [URL: <http://www.aicpa.org/members/div/acctstd/ibr/chap3.htm>], 6.6.2002.
5. Behrman Jack N.: Essays on Ethics in Business and the Professions. New Jersey: Prentice Hall, 1988. 358 str.
6. Berlogar Janko: Managerska etika ali Svetost preživetja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2000. 360 str.
7. Berlogar Janko: Organizacijsko komuniciranje – od konfliktov do skupnega pomena. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1999. 402 str.
8. Boynton William C., Kell Walter G.: Modern Auditing. 6th Ed. New York: John Wiley & Sons, 1995. 928 str.
9. De George Richard T.: Business Ethics. 3rd Ed. New York: Macmillan Publishing Company, 1990. 486 str.
10. Hribar Tine: Etika in profesionalnost. Profesionalna etika pri delu z ljudmi. Maribor: Univerza v Mariboru, Inštitut Antona Trstenjaka, 1996, str. 35-40.
11. Institute of Chartered Accountants in England & Wales: Guide to Professional Ethics. [URL: http://www.icaew.co.uk/index.cfm?AUB=TB2I_25930], 1.8.2001.
12. Institute of Management Accountants (IMA): Standards of Ethical Conduct. [URL: http://www.imanet.org/content/about_ima/ethicscenter/code_of_ethics/ethical_standard_s.htm], november 2001.
13. Jelovac Dejan: Poslovna etika. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze, 1997. 105 str.
14. Kajzer Štefan, Duh Mojca: Kibernetsko pojmovanje upravljanja in management. Razvojni modeli podjetja in managementa. Gubno: Založba MER, 2002, str. 107-153.
15. Kodeks poklicne etike poslovnega finančnika. Delati etično – kodeksi poklicne etike izpostavljenih poklicev in funkcij. Grosuplje: Mondena, 2002, str. 129-152.
16. Kodeks poklicne etike računovodij: Priloga k reviji za računovodstvo in finance IKS 12/95. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 1995. 48 str.
17. Kodeks računovodskih načel. Revizor, Ljubljana, 1995, 2/3, str. 43-76.
18. Koletnik Franc: Poklicna etika računovodij, revizorjev in drugih gospodarskih zaupnikov. Profesionalna etika pri delu z ljudmi. Maribor: Univerza v Mariboru, Inštitut Antona Trstenjaka, 1996, str. 199-214.

19. Kovač Jure: Organizacijske strukture v kompleksnem in dinamičnem okolju. Sodobna razlaga organizacije. Kranj: Moderna organizacija, 1999, str. 143-170.
20. Lambeth Edmund B.: Časnikarstvo kot zaveza – poklicna etika. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1997. 294 str.
21. Ličen Čok Andreja: Primerjava računovodskega in ekonomskega dobička. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 97 str.
22. Lipovec Filip: Razvita teorija organizacije. Maribor: Založba Obzorja, 1987. 365 str.
23. MacIntyre Alasdair: Kratka zgodovina etike. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1993. 302 str.
24. Meigs Robert F., Meigs Walter B.: Računovodstvo – temelj poslovnog odločivanja. Zagreb: Mate, 1999. 1223 str.
25. Miščević Nenad: Na prizorišču sodobne etike – spremna študija. Kratka zgodovina etike, Alasdair MacIntyre. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1993, str. 267-294.
26. Možina Stane, Tavčar Mitja, Kneževič Ana Nuša: Poslovno komuniciranje. Maribor: Založba Obzorja, 1995. 511 str.
27. Naser Kamal H.M.: Creative Financial Accounting: Its Nature and Its Use. New York: Prentice-Hall, 1993. 250 str.
28. Osmanagić Bedenik Nidžara: Računovodenje (kontroling). Revizor, Ljubljana, 1998, 6, str. 35-48.
29. Pediček Franc: Zakaj etično-moralni kodeksi?. Profesionalna etika pri delu z ljudmi. Maribor: Univerza v Mariboru, Inštitut Antona Trstenjaka, 1996, str. 41-44.
30. Pendergast Marilyn A., IFAC Ethics Committee: Harmonization of Independence Standards for Accountants Around the World. [URL: <http://www.ifac.org>], 9.6.2002.
31. Potočnik Simona: Planiranje in nadziranje poslovanja s pomočjo kontrolinga. Računovodstvo za notranje potrebe podjetij – zbornik referatov. Ljubljana: LM Veritas, 1996, str. 111-134.
32. Potočnik Vinko: Poklicna etika v luči (ne)religiozne kulture. Profesionalna etika pri delu z ljudmi. Maribor: Univerza v Mariboru, Inštitut Antona Trstenjaka, 1996, str. 93-104.
33. Ramovš Jože: Osebnostne osnove etičnega ravnanja v poklicu. Profesionalna etika pri delu z ljudmi. Maribor: Univerza v Mariboru, Inštitut Antona Trstenjaka, 1996, str. 67-81.
34. Siegel Gary, Sorensen James E.: Counting More, Counting Less – Transformations in the Management Accounting Profession. [URL: http://www.imanet.org/content/Publications_and_Research/IMAStudies/moreless.pdf], avgust 1999.
35. Slovenski računovodski standardi. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2002. 319 str.
36. Sruk Vladimir: Leksikon morale in etike. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta, 1999. 579 str.
37. Stres Anton: Etika ali filozofija morale. Ljubljana: Družina, 1999. 256 str.

38. Švajncer Marija: Etika I. Nova Gorica: Educa, 1995. 292 str.
39. Taylor Donald H., Glezen William G.: Revidiranje – zasnove in postopki. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev, 1996. 1078 str.
40. Trstenjak Anton: Profesionalna etika in civilna družba. Profesionalna etika pri delu z ljudmi. Maribor: Univerza v Mariboru, Inštitut Antona Trstenjaka, 1996, str. 9-12.
41. Turk Ivan: Sodila odličnosti za ekonomista. Economic and Business Review: Posebna številka – Gospodarske vede v 21. stoletju. 2001, str. 175-195.
42. Turk Ivan et al.: Finančno računovodstvo. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 1999. 841 str.
43. Turk Ivan, Kavčič Slavka, Kokotec-Novak Majda: Poslovodno računovodstvo. Slovenski inštitut za revizijo, 1998. 619 str.
44. Wallace Wanda A.: Auditing. 2nd Ed. Boston: PWS-Kent Publishing Company, 1991. 1193 str.
45. Whittington O. Ray, Pany Kurt: Principles of Auditing. 13th Ed. New York: McGraw-Hill, 2000. 816 str.

VIRI

1. Bradač Fran: Latinsko-slovenski slovar. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1990. 609 str.
2. International Federation of Accountants (IFAC), IFAC Ethics Committee: Code of Ethics for Professional Accountants. [URL: <http://www.ifac.org>], 10.6.2002.
3. International Federation of Accountants (IFAC), IFAC Financial and Management Accounting Committee: A Profession Transforming – From Accounting to Management. [URL: <http://www.ifac.org>], marec, 2001.
4. Verbinc France: Slovar tujk. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1974. 770 str.